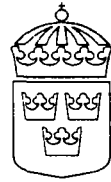

Lagutskottets betänkande

1989/90:LU23

Äktenskaps- och arvsrättsliga frågor

1989/90
LU23

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet tolv motioner om olika äktenskaps- och arvsrättsliga spørsmål. I två motioner (båda m) framställs önskemål om ändrade regler när det gäller makars pensionsförmåner. En motion (mp) avser frågan om de ekonomiska verkningarna av äldre domar på hemskillnad. I en motion (m) yrkas att efterlevande make skall ha rätt att påkalla förtida arvskitte och i en motion (c) begärs en kartläggning m.m. av regler som missgynnar äktenskapet som samlevnadsform. I fyra motioner (fp, vpk, mp resp. vpk, s, fp, mp) yrkas att en ny rättslig samlevnadsform skall införas för homosexuella par. Tre motioner rör olika arvsrättsliga spørsmål. I en av dessa motioner (fp) begärs skärpta regler om förverkande av arvsrätt. I en annan motion (s) krävs vidgade möjligheter till återvinning av gåva enligt ärvdabalken. Vidare framförs i en motion (m) önskemål om återinförande av arvsrätten för kusiner.

Utskottet förordar att riksdagen med anledning av motionen angående förverkande av arvsrätt som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört. Motionsyrkandena i övrigt avstyrks av utskottet.

Till betänkandet har fogats nio reservationer och två särskilda yttrandena.

Motionerna

1989/90:L401 av Bengt Harding Olson (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om översyn av 15 kap. ärvdabalken och lagen (1927:77) om försäkringsavtal.

1989/90:L403 av Charlotte Cederschiöld m.fl. (m) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen snarast begär förslag till komplettering av gällande lagtext så att makar ges möjlighet att i förväg avtala om fördelning av privata pensionsförsäkringar inför eventuell framtida bodelning.

2. att riksdagen, i enlighet med vad i motionen anförts, uttalar att 10 kap. 3 § tredje stycket äktenskapsbalken inte skali ges en restriktiv tolkning,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts angående bedömningen av samtliga pensioners fördelning vid bodelning.

1989/90:L404 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till lag om registrerat partnerskap för homosexuella.

1989/90:L405 av Martin Olsson och Karin Israelsson (båda c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om dels en kartläggning av de ekonomiska konsekvenserna av äktenskap främst jämfört med övrigt samboende, dels förslag till åtgärder för att äktenskapet ej skall missgynnas.

1989/90:L408 av Anita Stenberg m.fl. (mp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till en lag som ger homosexuella möjlighet att få sin samlevnad lagreglerad i ett registrerat partnerskap.

1989/90:L411 av Sylvia Pettersson och Lisbet Calner (båda s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en översyn av preskriptionsregeln vid återgång av gåva enligt ärvdabalken.

1989/90:L413 av Rolf Dahlberg och Lars Ahlmark (båda m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om återinförande av arvsrätt för kusiner.

1989/90:L417 av Maria Leissner m.fl. (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär ett skyndsamt förslag om registrerat partnerskap för homosexuella.

1989/90:L419 av Kent Lundgren (mp) vari yrkas att riksdagen beslutar upphäva 5 § lagen om införande av äktenskapsbalken med omedelbar verkan.

1989/90:L420 av Charlotte Cederschiöld (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring av 7 kap. 2 § äktenskapsbalken att enskild egendom blir möjlig att åstadkomma genom förmånstagarförordnande.

1989/90:L421 av Ingrid Sundberg (m) vari yrkas att riksdagen beslutar om sådan ändring i ärvdabalken att efterlevande make får rätt till förtida arvskifte efter den avlidne.

1989/90:L424 av Ylva Johansson m.fl. (vpk, s, fp, mp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om ny lag om registrerat partnerskap för homosexuella i enlighet med vad som anförts i motionen.

Inledning

Den familjerättsliga lagstiftningen har under de senaste två årtiondena varit föremål för en genomgripande omarbetning. Efter en lång rad av delreformer under denna tid fattade riksdagen (prop. 1986/87:1, bet. LU18) i april 1987 beslut om att giftermålsbalken (GB) skulle ersättas med en ny balk, äktenskapsbalken (ÄktB). Samtidigt beslöts viktiga ändringar i ärvdabalken (ÄB) och införandet av lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem (sambolagen). Våren 1987 antog riksdagen också lagen (1987:788) om införande av äktenskapsbalken samt annan följdlagstiftning till äktenskapsbalken m.m. (prop. 1986/87:86, bet. LU26). Till grund för lagstiftningen låg familjelagsakkunnigas huvudbetänkande Äktenskapsbalk (SOU 1981:85). Senare samma år infördes lagen (1987:813) om homosexuella sambor (prop. 1986/87:124, bet. LU28).

Den nya lagstiftningen trädde i kraft den 1 januari 1988 och innebär betydelsefulla förändringar främst i fråga om förmögenhetsordningen i äktenskapet och fördelningen av makarnas egendom vid äktenskapets upplösning. Ett uttalat syfte med förändringarna har varit att åstadkomma en högre grad av ekonomisk rättvisa mellan makarna vid äktenskapskillnad. Ändringarna i ÄB syftar till att skapa möjligheter för den efterlevande maken att få arva den avlidne makens kvarlåtenskap och därmed att kunna sitta kvar i orubbat bo. Införandet av sambolagen har i främsta rummet föranletts av behovet av att tillförsäkra den svagare parten i ett samboförhållande vissa rättigheter i fråga om det gemensamma hemmet då sammanlevnaden upphör. Avsikten har däremot inte varit att söka uppnå en med äktenskapet jämförbar reglering av samboförhållanden. Genom lagen om homosexuella sambor har sambolagen och regler i vissa andra lagar gjorts tillämpliga på homosexuella samboförhållanden.

Ändringarna i äktenskapslagstiftningen har inneburit flera nyheter i fråga om bodelning mellan makar. Möjligheterna att frångå huvudregeln om likadelning vid bodelning med anledning av äktenskapskillnad har vidgats genom att den allmänna jämkningsregel som fanns även tidigare givits ett något utökat tillämpningsområde. Sålunda kan numera den ena maken av sitt giftorättsgods få behålla mer än sin andel av giftorättsgodset om en likadelning skulle vara oskälig med hänsyn till särskilt äktenskapets längd men även till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Vidare har i ÄktB införts en särskild regel om jämkning av äktenskapsförord. Regeln innebär att om ett villkor i ett äktenskapsförord är oskäligt med hänsyn till förordets innehåll, omständigheterna vid förordets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt får det jämkas eller lämnas utan avseende vid bodelningen. En förenkling har också skett av de s.k. vederlagsreglerna, och de ger numera en make rätt till kompensation vid bodelningen endast då den andra maken i särskilt angivna fall inom viss tid innan talan om äktenskapskillnad väcktes har minskat sitt giftorättsgods. I förhållande till GB innebär ÄktB även den förändringen att privata pensionsförsäkringar

som utgör giftorättsgods inte skall ingå i bodelningen. En annan nyhet är att också enskild egendom kan dras in i bodelningen, om makarna är överens om det.

Ändringarna i ÄB har inneburit att en make vid den andra makens död skall ta arv efter denne framför makarnas gemensamma bröstarvingar, vilka i stället ges rätt till efter arv efter den först avlidne maken vid den efterlevande makens död. Om det finns efterarvingar innehar den efterlevande maken under sin livstid den arvfallna egendomen med fri förfoganderätt.

Sambolagen innebär att när ett samboförhållande upplöses samborna får en giftorättsliknande rätt till delning av sådan egendom i det gemensamma hemmet som har anskaffats för gemensamt begagnande. Huvudregeln är alltså att värdet av den gemensamma bostaden och bohaget i den skall delas lika mellan samborna. Denna huvudregel kan dock — på samma sätt som för makar — frångås om en likadelning skulle framstå som oskälig. För sådana sambor som önskar hålla isär sina ekonomiska förhållanden har en möjlighet öppnats att avtala om att lagens delningsregler inte skall gälla i deras samboförhållande.

Enligt sambolagen gäller vidare att i fall då ett samboförhållande upphör genom den ena sambons död, den efterlevande alltid har rätt att erhålla så mycket av den egendom i det gemensamma hemmet som har anskaffats för gemensamt begagnande — så långt egendomen räcker — att dess värde motsvarar två basbelopp.

På grundval av bl.a. de erfarenheter som vunnits sedan ÄktB:s ikraftträdande genomfördes hösten 1989 (prop. 1989/90:30, bet. LU11) vissa ändringar i ÄktB:s regler om bodelning. Ändringarna, som trädde i kraft den 1 januari 1990, innebär att makes rätt till kompensation enligt den s.k. vederlagsregeln vidgades från att ursprungligen ha avsett transaktioner inom ett år före talan om äktenskapsskillnad till att omfatta transaktioner inom en treårstid. Vidare infördes en regel om att rätt till pensionsförsäkring av sådant slag som normalt skall hållas utanför bodelning kan dras in i bodelningen, om det skulle vara oskäligt att hålla rättigheten utanför.

Vissa frågor om makars försäkringar, m.m.

Äktenskapsbalkens bodelningsregler

ÄktB utgår i likhet med GB från att makar kan ha två slag av tillgångar, nämligen giftorättsgods och enskild egendom. Enligt huvudregeln i 7 kap. 1 § ÄktB är en makes egendom giftorättsgods i den mån den inte är enskild egendom. I vilka fall en makes egendom kan vara enskild anges i 7 kap. 2 § ÄktB. Främst märks det fallet att makarna genom *äktenskapsförord* bestämt att viss egendom skall vara enskild. Egendom som är enskild på grund av äktenskapsförord kan göras till giftorättsgods genom nytt äktenskapsförord. Vidare anges i lagrummet att egendom kan vara enskild om en make har fått den i

gåva från någon annan än den andra maken med det villkoret att egendomen skall vara mottagarens enskilda. Detsamma gäller i fråga om egendom som under sådant villkor tillfaller en make genom arv eller testamente. Vidare kan enligt lagrummet vad som trätt i stället för enskild egendom utgöra enskild egendom. Några ytterligare fall då makes egendom är enskild anges inte.

I fråga om gåvor mellan makar gällde tidigare att gåvorna som regel skulle ske i form av äktenskapsförord. Numera skall äktenskapsförord emellertid inte användas för gåvor mellan makar (8 kap. ÄktB). Enligt ÄktB gäller sålunda att en gåva som en make ger den andra maken blir bindande mellan makarna på samma sätt som gäller för andra personer. För att den av makarna som mottog gåvan skall få sakrättsligt skydd mot den andra makens borgenärer fordras dock att gåvan registreras vid en tingsrätt. Registrering behövs dock inte för personliga presenter som inte står i missförhållande till givarens ekonomiska villkor. Vill den ena maken att gåvan skall vara den andres enskilda egendom måste äktenskapsförord härom upprättas.

Den som tecknat en livförsäkring har i princip möjlighet att förfoga över försäkringen genom att insätta någon annan person som förmånstagare. Närmare regler härom finns i 102 § lagen (1927:77) om försäkringsavtal. Att en person på grund av ett sådant förordnande erhåller ett försäkringsbelopp innebär inte att beloppet får karaktär av enskild egendom enligt ÄktB:s regler. Den omständigheten att försäkringstagaren uttryckt önskemål om att beloppet skall utgöra förmånstagarens enskilda egendom torde inte innebära någon skillnad härvidlag (se prop. 1986/87:1, s. 128. Jfr Gösta Wallin, Supplement till Ärvdabalken etc., s. 223 f., Anders Agell, artikel i SvJT 1990, s. 44 f. och Försäkringsrättskommitténs betänkande SOU 1986:56, s. 369).

När ett äktenskap upplöses skall makarnas egendom fördelas mellan dem genom bodelning. I likhet med GB bygger ÄktB på principen att makarnas giftorättsgodts vid bodelningen skall delas lika mellan dem sedan vardera maken erhållit täckning för sina skulder. Skuldtäckning skall normalt ske ur giftorättsgodset (11 kap. 2 § ÄktB). Är skulderna förenade med särskild förmånsrätt i enskild egendom eller har de eljest särskild anknytning till enskild egendom, t.ex. skulder för underhåll av en fastighet som är enskild egendom, får en make dock täckning för skulden ur sitt giftorättsgodts endast i den mån värdet av den enskilda egendomen inte räcker till för betalning av skulden.

Enligt bestämmelser i 10 kap. 3 § ÄktB har vardera maken rätt att undanta viss egendom eller rättighet från bodelning trots att egendomen eller rättigheten utgör giftorättsgodts. Av lagrummets första stycke följer att exempelvis rätten till pension från arbetsgivaren skall hållas utanför bodelningen. Detsamma torde gälla en anställds rätt enligt en pensionsförsäkring som arbetsgivaren tecknat. Enligt andra stycket i paragrafen får också rätt till pension på grund av en privat försäkring som någon av makarna äger undantas, dock endast om utfallande belopp skall beskattas som inkomst och om försäkringen gäller rätt till (1) ålderspension eller invalidpension, eller (2) efterlevandepension i fall då rätt till utbetalning av pension föreligger vid bodelningen.

Enligt ett till paragrafen tillagt tredje stycke, som trätt i kraft den 1 januari 1990, skall rätt till nu angivet slag av pension dock helt eller delvis ingå i bodelningen om det med hänsyn till äktenskapets längd, makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt skulle vara oskäligt att undanta pensionsrätten från bodelning.

De regler som tidigare fanns i GB om makes rätt till vederlag vid bodelning saknar som tidigare berörts direkt motsvarighet i ÄktB. GB:s bestämmelser innebar att en make under äktenskapet skulle vårda sitt giftorättsgodts så att det inte otillbörligen minskades till den andra makens nackdel. Om den makens intressen åsidosatts på ett otillbörligt sätt hade den maken rätt att bli kompenserad vid bodelningen så att resultatet i huvudsak blev detsamma som om den andra maken inte brutit mot sin vårdnadsplikt. I ÄktB har maken givits rätt till vederlag endast för det fall att en make inför en förestående äktenskapsskillnad gjort vederlagsfria transaktioner. Till skillnad från GB är rätten till kompensation inte beroende av att den maken handlat i illojalt syfte. Bestämmelsen i ÄktB (11 kap. 4 §) innebär att resultatet av bodelningen skall korrigeras om den ena maken inom viss tid — som med giltighet från den 1 januari 1990 förlängts från ett år till tre år — före ansökan om äktenskapsskillnad genom gäva avhänt sig giftorättsgodts i inte obetydlig omfattning eller använt sitt giftorättsgodts till att öka värdet av sin enskilda egendom. Detsamma gäller när giftorättsgodset använts till att öka värdet av en sådan pensionsförsäkring som enligt 10 kap. 3 § ÄktB inte skall ingå i bodelningen. Korrigeringen i fråga skall göras så att man vid bodelningen beräknar den andra makens andel i boet som om det aktuella giftorättsgodset alltjämt hade funnits kvar.

Sedan den egendom som inte skall ingå i bodelningen frånskilts och korrigering gjorts för skuldtäckning och för dispositioner, som någon av makarna gjort inom tre år från ansökan om äktenskapsskillnad, skall som huvudprincip makarnas samlade giftorättsgodts delas lika mellan dem. Denna princip kan emellertid frångås i vissa situationer då ett strikt fasthållande vid en likadelningsregel skulle leda till ett oskäligt resultat. Sålunda stadgas i 12 kap. 1 § ÄktB att vid bodelning som förrättas under makarnas livstid ena maken av sitt giftorättsgodts kan få behålla mer än sin andel av giftorättsgodset om en likadelning skulle vara oskälig med hänsyn särskilt till äktenskapets längd men även till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Med stöd av denna bestämmelse kan alltså den av makarna som, efter avdrag för skulder, har mest giftorättsgodts i särskilda fall helt eller delvis förhindra att en förmögenhetsöverföring sker till den andra maken. Den förstnämnda maken har dock aldrig rätt att ta i anspråk vad som hör till den andra makens giftorättsgodts.

Är en make försatt i konkurs när bodelning skall förrättas eller finns det andra särskilda skäl att över huvud taget inte dela giftorättsgodset skall vardera maken behålla sitt giftorättsgodts som sin andel.

I ÄktB har vidare införts en särskild regel om jämkning av äktenskapsförord. Om ett villkor i ett äktenskapsförord är oskäligt med hänsyn till förordets innehåll, omständigheterna vid förordets till-

komst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt, får det jämkas eller lämnas utan avseende vid bodelningen (12 kap. 3 § ÄktB).

Motionsmotiveringar

I motion L403 av Charlotte Cederschiöld m.fl. (m) anföras att införandet av äktenskapsbalken i flera olika avseenden medfört att kvinnans ställning blivit mindre trygg. Det sagda gäller enligt motionärerna inte minst bestämmelsen i 10 kap. 3 § ÄktB om behandlingen av pensionsförsäkringar vid bodelning. Motionärerna anser att den komplettering av lagrummet med en jämningsbestämmelse som nyligen genomförts på grundval av proposition 1989/90:30 i och för sig är välkommen men inte tillräckligt långtgående. Avsikten från lagstiftarens sida är nämligen att jämningsmöjligheten skall betraktas som en undantagsregel som skall tillämpas restriktivt och komma till användning bara i t.ex. sådana fall där den av makarna som inte har försäkringen skulle komma att stå egendomslös eller näst intill egendomslös efter bodelningen. Enligt motionärerna bör tillämpningen av jämningsregeln snarast ändras så att möjlighet öppnas att skapa rättvisa i det enskilda fallet. Motionärerna yrkar (yrkande 2) att riksdagen uttalar att jämningsregeln inte skall ges en restriktiv tolkning. Motionärerna framhåller vidare att makar som vill och kan sinsemellan ordna sina pensionsfrågor och andra ekonomiska förhållanden bör ha en möjlighet till det. Motionärerna anser att det vid sidan av jämningsregeln bör finnas en möjlighet för makar att träffa avtal om hur pensionsförsäkringar skall fördelas dem emellan. En sådan avtalsmöjlighet bör gälla både försäkringar som tecknas i framtiden och redan tecknade försäkringar. Motionärerna yrkar (yrkande 1) att riksdagen hos regeringen snarast begär förslag till lagändring som medger makar att i förväg avtala om hur pensionsförsäkringar skall fördelas vid en eventuell framtida bodelning. Slutligen tas i motionen upp frågan om behandlingen av makarnas samtliga pensionsrättigheter vid bodelningen. Sålunda anföras att det — bl.a. mot bakgrund av urholkningen av ATP-systemet — kan finnas skäl att vid bodelningen till viss del väga in även makarnas kollektiva pensionsrättigheter, och motionärerna begär ett tillkännagivande härom (yrkande 3).

I motion L420 av Charlotte Cederschiöld (m) påpekas att det genom förordnande i samband med gåva eller testamente med rättslig verkan kan föreskrivas att den egendom som avses med förordnandet skall vara mottagarens enskilda. Motionären anser det omotiverat och inkonsekvent att motsvarande möjlighet inte föreligger när det gäller förmånstagarförordnande i försäkring. Förhållandet kan enligt motionären leda till en snedvridning av marknaden för finansiella och andra placeringar och till att konkurrensen inte fritt kan fungera, vilket kan drabba det långsiktiga sparandet negativt. I motionen begärs att 7 kap. 2 § ÄktB ändras så att det blir möjligt att åstadkomma enskild egendom också genom förmånstagarförordnande.

Som tidigare nämnts beslöt riksdagen hösten 1989 om ändringar av 10 kap. 3 § och 11 kap. 4 § ÄktB (prop. 1989/90:30, bet. LU11). I samband med lagstiftningsärendet behandlade utskottet bl.a. en motion med samma syfte som den nu aktuella motionen L403. I sitt av riksdagen godkända betänkande i ärendet tillstyrkte utskottet bifall till propositionen och avstyrkte bifall till motionerna.

När det gällde frågan om *möjligheten för makar att i förväg avtala om fördelning av privata pensionsförsäkringar* inför eventuell framtida bodelning förklarade sig utskottet ha förståelse för tanken att makarna vid sidan av den i propositionen föreslagna jämkningsregeln bör ha en möjlighet att själva avtala om hur pensionsrättigheterna enligt föreliggande försäkringar skall fördelas vid en framtida bodelning. Enligt utskottets mening kunde det emellertid på goda grunder ifrågasättas huruvida det finns ett mera utbredd behov av en sådan möjlighet att träffa avtal. Utskottet hänvisade härvidlag till att en avtalslösning har vissa nackdelar eftersom den kräver aktivitet från båda makarnas sida innan bodelningen aktualiseras och fordrar att båda makarna är överens samt förutsätter att makarna har goda kunskaper om lagens innehåll. Det kunde därför, fortsatte utskottet, antas att en möjlighet att avtala om pensionsförsäkringarna skulle kunna utnyttjas av ett relativt litet antal äkta makar. Särskilt när det gällde försäkringar som tecknats före avtalet var det vidare inte alltid givet att en uppdelning av försäkringen kan genomföras av försäkringstekniska skäl. Härtill kom att makarna redan hade en möjlighet att genom bodelning under pågående äktenskap omfördela rättigheterna på grund av pensionsförsäkringar, låt vara att det i enstaka fall kunde vara vissa nackdelar förbundna med en sådan omfördelning. Mot motionärernas förslag talade vidare att regelsystemet i ÄktB skulle ytterligare kompliceras, och utskottet pekade härvidlag bl.a. på att en avtalsmöjlighet sannolikt skulle kräva en särskild bestämmelse om jämkning. Inte heller från mera principiella utgångspunkter var förslaget invändningsfritt. Utskottet erinrade om att ÄktB bygger på principen att avtal mellan makar om kommande bodelning skall träffas i form av äktenskapsförord. Endast inför en omedelbart förestående äktenskapskillnad får s.k. föravtal träffas, och sådana avtal har inte verkan mot tredje man. Om makar skulle få möjlighet att avtala om pensionsförsäkringar måste överenskommelserna således ha äktenskapsförordets form. Enligt ÄktB förhåller det sig emellertid så att äktenskapsförord skall användas endast för avtal om egendomsordningen i äktenskapet, dvs. i fråga om uppdelningen i giftorättsgoods och enskild egendom. Ett avtal om framtida delning av pensionsrättigheter har dock inte den karaktären utan avser den faktiska fördelningen mellan makarna av det giftorättsgoods som utgörs av pensionsförsäkringar. Att låta även sådana avtal ha formen av äktenskapsförord skulle enligt utskottets mening bryta systematiken i ÄktB och medföra ytterligare komplikationer. Vidare skulle det strida mot principerna bakom svensk äktenskapslagstiftning att tillåta att avtal ingås långt i förväg om hur viss egendom faktiskt skall

fördelas vid bodelning. Det anförda ledde utskottet till uppfattningen att det i vart fall vid det då aktuella tillfället inte fanns anledning att införa en sådan regel som förespråkades i motionen.

Vad härefter angick frågan om *tillämpningen av 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB* anförde utskottet att principen alltjämt bör vara att rätten till pensionsförsäkring skall hållas utanför bodelningen. Den i propositionen föreslagna jämkningsbestämmelsen fick därför ses som en undantagsregel och borde således tillämpas restriktivt. I anslutning härtill betonade utskottet att jämkning enligt den nya regeln inte är det enda medel som står till förfogande när det gäller att förhindra oskäligen verkningar av bestämmelsen i 10 kap. 3 § ÄktB. Också reglerna om jämkning av bodelning och av äktenskapsförord liksom bestämmelserna om engångsunderhåll kan, framhöll utskottet, utnyttjas i detta syfte. Utskottet pekade även på att den i propositionen föreslagna ändringen av den s.k. vederlagsregeln ger en make ökade möjligheter att få kompensation för värdet av de pensionsförsäkringar som den andra maken tagit. Utskottet kunde således inte ställa sig bakom önskemålet i motionen om en mera liberal tillämpning av jämkningsbestämmelsen i fråga.

Vad slutligen gällde den i motionen framförda synpunkten att det — bl.a. mot bakgrund av urholkningen av ATP-systemet — kan finnas skäl att *vid bodelningen till viss del väga in även makarnas kollektiva pensionsrättigheter* erinrade utskottet om att den år 1984 tillsatta pensionsberedningen (S 1984:03) har till uppgift att göra en översyn av vissa frågor inom den allmänna pensioneringen samt att beredningen, som avser att slutföra sitt arbete under våren 1990, i betänkandet (SOU 1987:55) Efterlevandepension har uppmärksammat frågan om delning mellan makar av deras gemensamt intjänade pensionspoäng inom ATP och därvid förklarat att den avser att återkomma till frågan i samband med sina överväganden angående intjänande av ATP-rätt. I avvaktan på resultatet av pensionsberedningens arbete ansåg utskottet att det inte fanns skäl att förorda några förändringar av ÄktB:s bodelningsregler på sätt som begärts i motionen. Utskottet tillade att rätten till egen pension i form av allmän pension eller avtalspension är en sådan rättighet som i regel inte kan överlåtas och att den därför i likhet med andra sådana rättigheter — enligt vad som länge gällt inom äktenskapsrätten — undantas från bodelning. En förändring i detta avseende skulle innebära att man frångick en grundläggande princip på området. Avslutningsvis pekade utskottet på att den i propositionen föreslagna jämkningsregeln ger en viss möjlighet att — i de fall privata pensionsförsäkringar finns — beakta makarnas totala pensionsskydd. Enligt propositionen var det nämligen av betydelse för bedömningen av makarnas ekonomiska förhållanden hur makarna har sitt pensionsskydd ordnat. Är det fråga om en stor pensionsförsäkring som inte balanseras av en motsvarande pension på den andra makens sida, kunde det enligt utskottet finnas skäl att överväga en indragning helt eller delvis av försäkringen i bodelningen.

Frågan om det bör vara möjligt att göra belopp som utbetalas i enlighet med *förmånstagarförordnande* i försäkring till mottagarens en-

skilda egendom berördes av familjelagssakkunniga i deras tidigare omnämnda huvudbetänkande (SOU 1981:85) Äktenskapsbalk. De sakkunniga anmärkte till en början (s. 358 f.) att det här i samtliga fall rör sig om pengar och ej om något som kan ha karaktären av släkteegendom eller som eljest kan ha särskilt affektionsvärde för mottagaren. Skälen för en ordning som medger att mottagaren ändå får ta undan beloppet vid bodelning var därför enligt de sakkunniga rätt svaga. Om möjligheten att i samband med förmånstagarförordnande göra utbetalt belopp till mottagarens enskilda egendom skulle erkännas, skulle det vidare, enligt de sakkunniga, föreligga en uttalad risk för att sådana föreskrifter slentrianmässigt skulle komma att tas in i förordnandena. Därav skulle kunna följa åtskilliga tillämpningssvårigheter, t.ex. när det gäller att efter en tid avgöra om en viss penningssumma motsvarar det en gång utbetalade eller om något som förvärvats för pengarna — i den mån det alls går att utreda — i sin tur är att betrakta som enskild egendom. Enligt de sakkunniga måste man också beakta att förmånstagarförordnanden ofta är standardförordnanden, enligt vilka någon eller några i en krets av personer kan komma i fråga vid ett framtida försäkringsfall. Man vet då i regel inte vem som till sist kan komma att få beloppet och någon som helst hänsyn kan ej tas till omständigheterna på mottagarsidan i det enskilda fallet. De sakkunnigas slutsats blev att det inte bör vara möjligt att i samband med ett förmånstagarförordnande vid livförsäkring bestämma att utbetalade belopp skall utgöra mottagarens enskilda egendom. Det borde i stället ankomma på de berörda makarna själva att i ett äktenskapsförord bestämma om och i så fall i vilken omfattning ett belopp, som en av dem har uppburit som förmånstagar, skall hållas utanför en framtida bodelning.

I proposition 1986/87:1 med förslag till äktenskapsbalk m.m. anslöt sig departementschefen till familjelagssakkunnigas uppfattning i nu angivet hänseende. Han framhöll därvid (s. 128) att den av honom föreslagna uppräkningsen i 7 kap. 2 § ÄktB av vad som är enskild egendom är uttömmande och att det alltså inte är möjligt att tillskapa sådan egendom genom t.ex. ett förmånstagarförordnande. Propositionen föranledde i denna del inte några uttalanden från riksdagens sida (LU 1986/87:18).

De ekonomiska verkningarna av dom på hemskillnad

Enligt de bestämmelser som gällde före den 1 januari 1974 hade makar — utom i vissa särskilda fall — inte rätt till äktenskapskillnad utan föregående dom på hemskillnad. Om makarna i minst ett år efter en dom på hemskillnad levtt åtskilda och inte heller därefter upptagit sammanlevnaden skulle på talan av en av dem dömas till äktenskapskillnad. Egendom som makarna förvärvade efter en hemskillnadsdom blev vardera makens enskilda. Någon ändring härvidlag inträdde ej för det fall att makarna flyttade samman eller att hemskillnaden av annan orsak inte fullföljdes genom dom på äktenskapskillnad.

Hemskillnadsinstitutet avskaffades i samband med en partiell reform av GB år 1973 (prop. 1973:32, bet. LU20). I övergångsbestämmelser till de nya reglerna i GB föreskrevs bl.a. att äldre lag fortfarande skulle gälla i fråga om verkan av hemskillnad. Av 5 § lagen (1987:788) om införande av äktenskapsbalken följer att 1973 års övergångsbestämmelser fortfarande har giltighet såvitt avser verkningarna av en dom på hemskillnad. Det innebär bl.a. att egendom som makar har förvärvat efter en hemskillnadsdom är enskild egendom och skall hållas utanför vid en bodelning mellan makarna.

Motionsmotivering

I motion L419 av Kent Lundgren (mp) kritiseras förhållandet att egendom som makar förvärvat efter en hemskillnadsdom utgör enskild egendom, och motionären anser att bestämmelserna härom inte längre bör gälla i sådana fall då makarna återupptagit samlevnaden efter en dom på hemskillnad. Enligt motionären har det inträffat att makar inte insett att egendom som förvärvats efter en hemskillnadsdom blivit enskild, vilket lett till orättvisa resultat, särskilt för hustrun, när äktenskapet har upplösts efter kanske många år genom äktenskapsskillnad eller ena makens död. Motionären förmodar att de makar som är medvetna om konsekvenserna av en hemskillnadsdom som förfallit är färre än de som inte är medvetna därom. Om en lagändring kom till stånd skulle den förstnämnda kategorin fortfarande ha möjlighet att upprätta äktenskapsförord. Med hänvisning till det anförda yrkar motionären att 5 § lagen om införande av äktenskapsbalken upphävs med omedelbar verkan.

Frågans tidigare behandling

Frågan om verkningarna av äldre domar på hemskillnad övervägdes av familjelagssakkunniga i huvudbetänkandet (SOU 1981:85) Äktenskapsbalk. De sakkunniga förordade att egendom, som makar förvärvar efter dom på hemskillnad, skall ingå i bodelningen om hemskillnaden har förfallit genom att makarna flyttat samman. Som skäl angavs i främsta rummet att det i en hel del fall hade förekommit att makar inte hade insett att deras egendom förblir enskild när de har flyttat samman efter en hemskillnadsdom. När de senare — kanske sedan en villa eller annan egendom anskaffats — åter råkat i konflikt hade bestämmelserna kunnat leda till ett orättvist resultat. Enligt familjelagssakkunniga hade detta dock motverkats på senare år genom att domstolarna funnit samäganderättslagen vara tillämplig i dylika fall.

Familjelagssakkunnigas förslag togs upp i förarbetena till ÄktB:s promulgationslag. I proposition 1986/87:86 om följdlagstiftning till äktenskapsbalken m.m. uttalade chefen för justitiedepartementet sålunda (s. 70) att det naturligtvis kan inträffa fall av det slag som familjelagssakkunniga hade angivit i sitt ovan nämnda betänkande. Å andra sidan måste man räkna med att många har inrättat sig efter den lagstiftning som faktiskt har gällt. Enligt departementschefen ingav det därför betänkligheter att genom lag ändra den egendomsordning som

bestått under många år. Ett alternativ som hade övervägts av departementschefen var att föreskriva att egendom, som makar som har flyttat samman efter en hemskillnadsdom förvärvar efter ÄktB:s ikraftträdande, skall vara giftorättsgods. Med hänsyn till det anförda och till de ökade möjligheterna till jämkning vid bodelning som ÄktB medger stannade departementschefen dock för att föreslå att övergångsreglerna om verkan av hemskillnad skulle gälla även i fortsättningen.

Vad departementschefen sålunda anförde mötte inte någon erinran vid riksdagsbehandlingen av propositionen (LU 1986/87:26).

Arvsregler

Gällande ordning

Enligt gällande regler i ÄB (2 kap. ÄB) om rätt till arv har bröstarvingar, dvs. barn och deras avkomlingar, i princip bästa rätt till arv när någon har avlidit. Arvet skall fördelas lika mellan bröstarvingarna. Om något barn till den avlidne har dött före den avlidne och efterlämnat barn skall dessa barnbarn till arvlåtaren dela det avlidna barnets lott lika.

Saknar den avlidne bröstarvingar är den avlidnes föräldrar eller — om någon av dem eller båda har dött — syskon och deras avkomlingar närmast berättigade till arv (andra arvsklassen). Finns inte någon i andra arvsklassen i livet går arvet i stället till far- och morföräldrar och deras barn, dvs. den avlidnes farbröder, fastrar, morbröder och mosttrar (tredje arvsklassen). Barn till den sistnämnda kategorin av arvingar — dvs. den avlidnes kusiner — har numera inte någon arvsrätt. Arvsrätten för kusiner upphörde i samband med en år 1928 genomförd revision av det arvsrättsliga regelsystemet.

I 3 kap. ÄB finns särskilda regler om makars arvsrätt. Efter de ändringar i ÄB som genomfördes i samband med att riksdagen antog ÄktB gäller numera att den efterlevande maken har rätt till arv före såväl bröstarvingar som arvingar i andra och tredje arvsklassen. Om den avlidne efterlämnar bröstarvingar som inte är också den efterlevande makens bröstarvingar, s.k. särkullbarn, har de emellertid rätt att få ut sitt arv omedelbart vid förälderns död, men de kan avstå från sin rätt härvidlag. Den efterlevande maken får fritt disponera över vad som tillfaller honom eller henne i arv men får inte disponera över egendomen genom testamente, s.k. fri förfoganderätt. När även den efterlevande maken avlider har den först avlidnes arvingar i första och andra arvsklassen rätt att ärva vad den efterlevande har fått i arv. Detta betecknas som efterarv och arvingarna kallas efterarvingar. Särkullbarn till den först avlidne har rätt till efterarv endast om de inte fått ut hela sitt arv vid förälderns död.

Enligt 3 kap. 1 § andra stycket ÄB har den efterlevande alltid rätt att ärva så mycket av den avlidnes kvarlåtenskap att det tillsammans med hans eller hennes andel i giftorättsgodset och enskilda egendom motsvarar fyra basbelopp.

Finns det inte någon efterlevande med ett så nära släktskap till den avlidne som ovan sagts tillfaller arvet en särskild fond, allmänna arvsfonden. Närmare regler om allmänna arvsfonden finns i lagen (1928:281) om allmänna arvsfonden. Av lagen framgår att fondens medel skall förvaltas av kammarkollegiet och användas för främjande av vård och fostran av barn och ungdom samt omsorg om handikappade. Understöd ur fonden utdelas av regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer. Fonden får helt eller delvis avstå arv till annan, om det med hänsyn till uttalanden av arvlåtaren eller andra särskilda omständigheter kan anses överensstämma med arvlåtarens yttersta vilja. Även i annat fall får arv avstås till arvlåtarens släkting eller annan person som har stått arvlåtaren nära, om det kan anses billigt.

Motionsmotivering

I motion L413 av Rolf Dahlberg och Lars Ahlmark (båda m) erinras om att arvsrätten för kusiner upphörde år 1929 i samband med tillkomsten av allmänna arvsfonden. Ett skäl för lagändringen var att den dittills gällande arvsrätten för kusiner innebar risk för en upp-splittring av jordbruksfastigheter och andra produktionsenheter på många små enheter, något som ansågs inge synnerliga betänkligheter från nationalekonomisk synpunkt. Enligt motionärerna är det uppenbart att det nämnda argumentet mot arvsrätt för kusiner — vilket kan ha haft fog för sig i dåtidens agrarsamhälle — inte längre har bärkraft. I stället har, fortsätter motionärerna, utvecklingen gått dithän att det nu finns starka skäl för att återinföra arvsrätten för kusiner. Sålunda är det numera ganska vanligt att vuxna personer saknar egen familj. En sådan person känner ofta en familjesamhörighet med något mera avlägsna släktingar, t.ex. kusiner. Motionärerna framhåller att dessa släktingar som regel är i vederbörandes egen ålder, vilket befrämjar kontakterna dem emellan. Enligt motionärerna har det sociala mönstret, bl.a. genom kulturpåverkan föranledd av ökad invandring, över huvud taget utvecklats i riktning mot allt livligare kontakter och bättre sammanhållning mellan släktingar utanför den trängre familjekretsen. En annan företeelse i det moderna samhället är, påpekar motionärerna, att det alltför ofta inträffar trafikolyckor och andra svåra olyckor som i ett slag utplånar en hel familj. Har något testamente då inte skrivits kan följden bli att familjens egendom tillfaller allmänna arvsfonden. Om även kusiner hade arvsrätt kunde det i sådana fall finnas en möjlighet att trots allt behålla familjens egendom inom släkten, något som enligt motionärernas uppfattning skulle stå i överensstämmelse med allmänhetens rättsmedvetande. Ytterligare ett skäl för kusiners arvsrätt, som tas upp i motionen, är att det måste anses principiellt oriktigt att staten inträder som arvinge efter avlidna personer. Motionärerna påpekar i detta sammanhang att den egendom som

tillfaller allmänna arvsfonden kan användas för ändamål som kanske varit den avlidne mycket främmande. Med hänvisning till det anförda yrkar motionärerna att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om återinförande av arvsrätt för kusiner.

Tidigare behandling av frågan om arvsrättens utsträckning

Som ovan angivits genomfördes år 1928 en revision av det arvsrättsliga regelsystemet. Ett resultat härav var att arvsrätten för kusiner avskaffades. I lagstiftningsärendet (prop. 1928:21, bet. 1LU21) fördes ingående diskussioner rörande frågan om hur långt ut i de olika släktleden arvsrätten borde sträcka sig. En omständighet som därvid tillmättes stor betydelse var att arvlåtaren hade möjlighet att genom testamente förordna om sin kvarlåtenskap. När det gällde arvsrätten för syskon till den avlidnes föräldrar uttalade första lagutskottet att man dock inte kunde hänvisa frågan att lösas testamentsvägen. Arvsrätten för farbröder, fastrar, morbröder och mostrar borde alltså bibehållas. När det däremot gällde arvsrätten för kusiner kom utskottet till motsatt uppfattning. Enligt utskottets uppfattning fanns det heller inte mellan kusiner en sådan samhörighet som berättigar till arv. Ej sällan stod, fortsatte utskottet, åtskilliga av kusinerna mer eller mindre främmande för arvlåtaren, och fall förekom då ej ens deras antal och namn var honom bekanta. Att kusinarvsrätten i sådan händelse saknar varje hållbar grund syntes för utskottet uppenbart. Ett annat skäl som utskottet åberopade mot arvsrätt för kusiner var den kapitalförstörande verkan som, ej minst när det gällde fast egendom, uppkom i fall då kvarlåtenskapen skulle utskiftas i smådelar inom en kusinskara. Utskottet erinrade vidare om den möjlighet som skulle tillkomma allmänna arvsfonden att i vissa fall avstå arvet till förmån för exempelvis en kusin.

Familjelagssakkunniga redovisade i betänkandet Äktenskapsbalk (SOU 1981:85) vissa överväganden i frågan om en begränsning av den legala arvsrättens utsträckning, mot bakgrund av att enligt direktiven för utredningen en sådan begränsning kunde vara befogad. Familjelagssakkunniga förklarade sig emellertid inte ha funnit tillräckliga skäl för att lägga fram något förslag till lagändring. Det kan, menade de sakkunniga, väl sägas att släktbanden har tunnats ut och att familjebegreppen blivit snävare. Det kunde därför te sig tveksamt om arvsrätten för släktingar i tredje parentelen (arvsklassen) borde bibehållas. I betänkandet framhölls att det emellertid i vissa fall, när föräldrarna inte finns i livet, kan finnas en starkare samhörighet än annars med t.ex. syskon till någon av föräldrarna. Om arvlåtaren då var underårig, tillkom att denne inte haft någon möjlighet att upprätta testamente.

Våren 1983 prövade riksdagen frågan om kretsen av de arvsberättigade med anledning av en motion i ämnet. Motionärerna var kritiska till att familjelagssakkunniga valt att inte lägga fram något förslag om en begränsning av arvsrätten och ansåg att en sådan begränsning borde ske, i första hand vad avsåg arvingar tillhörande tredje parentelen. I sitt

av riksdagen godkända betänkande LU 1982/83:32 förklarade sig utskottet dela den uppfattning som direktiven till familjelagssakkunniga och även motionärerna givit uttryck för, nämligen att, sedan den nuvarande kretsen av arvsberättigade bestämdes år 1928, släktbanden har tunnats ut och familjebegreppet blivit snävare. En arvsrätt utanför den trängre familjekretsen var därför inte längre motiverad. Utskottet framhöll att i de fall där det råder ett nära förhållande mellan en arvlåtare och någon mer avlägsen släkting arvlåtaren — även om arvsrätten inskränks — som regel har möjlighet att genom testamente förordna att kvarlåtenskapen skall tillfalla släktingen. På grund av det anförda förordade utskottet att frågan om en begränsning av arvsrätten blev föremål för förnyade överväganden. Därvid borde hänsyn tas också till det förhållandet att en arvlåtare kan sakna möjlighet att upprätta testamente på grund av brist på rättslig handlingsförmåga. Vad utskottet sålunda anförde gav riksdagen regeringen som sin mening till känna.

I proposition 1986/87:1 om äktenskapsbalk m.m. återkom regeringen till frågan om arvsrätten för arvingar i tredje arvsklassen (s. 97 f.). Departementschefen instämde i vad lagutskottet anförde om att det inte längre framstår som lika angeläget som förr med arvsrätt för släktingar i tredje arvsklassen. Å andra sidan borde det enligt honom beaktas att det i fall då föräldrarna inte är i livet många gånger råder en stor samhörighet med far- och morföräldrar eller andra släktingar i tredje arvsklassen. Om t.ex. arvlåtaren var underårig hade han eller hon heller inte haft möjlighet att genom testamente förordna om sina tillgångar. Enligt departementschefen torde det för övrigt vara ovanligt att så pass unga arvlåtare som det i regel måste vara fråga om när det gäller arv till far- och morföräldrar har upprättat testamente, även om de i och för sig har kunnat göra det. Departementschefen påpekade vidare att arvingar i tredje arvsklassen har arvsrätt i de andra nordiska länderna. Vid nordiska överläggningar som hade hållits i lagstiftningsärendet hade framkommit att det i dessa länder inte fanns något intresse för att ändra lagstiftningen i denna del. Av dessa skäl stannade departementschefen för att någon ändring i arvsrätten för arvingar i tredje arvsklassen inte borde göras vid ifrågavarande tillfälle. Vid riksdagsbehandlingen av lagstiftningsärendet föranledde vad som anförts i propositionen i denna del inte något uttalande från riksdagens sida (LU 1986/87:18).

Förverkande av rätt till arv m.m.

Gällande ordning

Enligt 15 kap. 1 och 3 §§ ÄB har den som genom brottslig gärning uppsåtligt bragt någon om livet — eller medverkat till detta — förverkat sin rätt till arv eller testamente efter den avlidne. Undantag görs dock för det fall gärningsmannen var under 15 år eller handlade

under inflytande av sådan psykisk sjukdom som avses i 30 kap. 6 § brottsbalken, dvs. sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom. I fråga om försäkringsersättning gäller enligt lagen (1927:77) om försäkringsavtal (FAL) liknande regler (18 och 19 §§). Bestämmelserna innebär att den som uppsåtligen framkallat ett försäkringsfall inte har någon rätt till ersättning av försäkringsbolaget. Undantag görs dock för den som är under 15 år eller som handlat under inflytande av sådan psykisk sjukdom som angetts ovan. I huvudsak liknande bestämmelser finns i konsumentförsäkringslagen (1980:38).

Enligt 12 kap. 2 § andra stycket ÄktB skall 15 kap. 1 och 3 §§ ÄB om förlust av rätt till arv också gälla i fråga om rätten för den efterlevande maken att vid bodelning få del i den avlidnes giftorättsgods liksom beträffande rätten för den efterlevande maken att få behålla sitt giftorättsgods. En motsvarande bestämmelse finns i 12 § tredje stycket sambolagen.

Motionsmotivering

I motion L401 av Bengt Harding Olson (fp) anförs att det finns flera exempel på att en person uppsåtligen och på ett brutalt sätt gjort sig skyldig till mord på sina anhöriga och ändå inte gått förlustig arvslott eller utfallande försäkringsbelopp. Motionären menar att sådana fall för det allmänna rättsmedvetandet framstår som synnerligen stötande, och enligt honom är det obegripligt och orimligt att den som uppsåtligen bragt annan om livet skall kunna dra ekonomisk nytta av dödsfallet genom utfående av arv, testamentslott och försäkringsbelopp. Reglerna i 15 kap. ÄB och 19 § FAL bör därför enligt motionären göras till föremål för översyn. En lösning som i det sammanhanget kan prövas är att införa en regel om skälighetsprövning, varigenom rättstillämpningen kan noga anpassas till omständigheterna i det enskilda fallet. Motionären erinrar om att riksdagen tidigare hos regeringen begärt en översyn av ifrågavarande bestämmelser. Han riktar kritik mot att någon sådan översyn ännu inte kommit till stånd och begär att arbetet härmed nu skall utföras med högsta förtur. I motionen yrkas att det anförda ges regeringen till känna.

Frågans tidigare behandling m.m.

En motion om översyn av reglerna om förverkande av rätt till arv m.m. behandlades av utskottet våren 1987 i samband med proposition 1986/87:1 om äktenskapsbalk m.m. I sitt av riksdagen godkända betänkande LU 1986/87:18 förklarade sig lagutskottet (s. 37 f.) för sin del kunna instämma i att det kan framstå som stötande för det allmänna rättsmedvetandet att den som uppsåtligen bragt en annan person om livet skall kunna dra ekonomisk nytta av dödsfallet genom utfående av arv, testamentslott och försäkringsersättning. Det borde vidare enligt utskottet framhållas att det kan vara svårt att upprätthålla en enhetlig praxis vid avgörande av frågor rörande tillämpningen av undantagsreglerna i ÄB och FAL. Utskottet erinrade om att gärningsmannens rätt

till arv är beroende av om han eller hon enligt bestämmelserna i brottsbalken bedöms ha sådan psykisk sjukdom som kan föranleda att överlämnande till särskild vård kan ådömas som påföljd. Av socialberedningens betänkande (SOU 1984:64) Psykiatrin, tvånget och rättssäkerheten framgick att denna bedömning ofta medför svåra gränsdragningsproblem och att såväl domstolarnas som den medicinska expertisens bedömningar av likartade fall varierar på ett sätt som enligt beredningen inte kan accepteras från rättssäkerhetssynpunkt.

Det fanns således enligt utskottets mening skäl som talar för att reglerna i ÄB och FAL om förverkande av rätt till arv m.m. bör ändras. Som motionärerna hade påpekat borde det dock inte komma i fråga att de psykiskt sjuka helt skulle uteslutas från möjligheten att få ut arv och försäkringsersättningar. I vissa fall, fortsatte utskottet, kan nämligen arten av sjukdomen vara sådan att gärningsmannen inte bör gå helt förlustig sin rätt. Detta gällde exempelvis när den avlidnes beteende varit en bidragande orsak till sjukdomen hos gärningsmannen. I andra fall kunde det framstå som befogat att eventuella bröstarvingar fick tillgodogöra sig försäkringsersättningen i gärningsmannens ställe. En lösning av frågan som därför kunde övervägas var införande av en regel om skälighetsprövning. På grund av det anförda förordade utskottet att en översyn av reglerna i 15 kap. ÄB och 18 och 19 §§ FAL borde komma till stånd. Vad utskottet anfört gav riksdagen som sin mening regeringen till känna (rskr. 1986/87:159).

I regeringens skrivelse 1987/88:75 med redogörelse för behandlingen av riksdagens skrivelser till regeringen har angivits att riksdagens nyssnämnda skrivelse 1986/87:159 anmälts i regeringen och föranlett utfärdande av ÄktB m.fl. författningar samt att skrivelsen är slutbehandlad.

Frågan om en ändring av reglerna om förverkande av rätt till arv och försäkringsersättning har berörts också av försäkringsrättskommittén i betänkandet (SOU 1986:56) Personförsäkringslag. I betänkandet (se s. 371 ff.) anför kommittén att bestämmelserna i FAL bör kunna ändras så att den som uppsåtligen dödat den försäkrade och som vid gärningen var psykiskt sjuk eller under 15 år får rätt till ersättning endast i den mån det är skäligt med hänsyn till omständigheterna. Enligt kommittén bör i så fall motsvarande bestämmelser i ÄB ändras samtidigt. Kommittén påpekar emellertid att det ligger utanför dess uppdrag att föreslå en ändring av de arvsrättsliga reglerna och avstår därför från att i sitt förslag till personförsäkringslag införa en annan ordning i berört hänseende än den som gäller enligt FAL. Kommitténs betänkande bereds för närvarande inom regeringskansliet. En lagrådsremiss på grundval av kommitténs förslag avses bli färdigställd under år 1991.

Bodelning med anledning av makes död

Allmän bakgrund

Som tidigare redovisats innebär de nya arvsreglerna i ÄB att i de fall den avlidne var gift, den efterlevande maken har en direkt rätt till arv före gemensamma bröstarvingar och arvingar i andra och tredje arvsklassen. Arvlåtarens bröstarvingar som inte är också den efterlevande makens bröstarvingar har dock rätt att genast få ut sin arvslott såvida inte annat följer av bestämmelsen i 3 kap. 1 § andra stycket ÄB. Särkullbarn har dock möjlighet att till förmån för den efterlevande maken avstå från sin rätt att omedelbart få ut arvsloten och de blir då berättigade till efter arv.

Familjelagssakkunniga hade i betänkandet (SOU 1981:85) föreslagit en annan ordning i nu angivet hänseende. Enligt familjelagssakkunnigas förslag skulle en efterlevande make få sitta i oskiftat bo med fri förfoganderätt till kvarlåtenskapen. Om en bröstarvinge inom viss tid begärde det skulle han dock ha rätt att genast få ut sitt arv efter den avlidna maken. Även den efterlevande maken skulle ha rätt att begära ett omedelbart skifte av boet vid den först avlidna makens död.

När en av makarna i ett äktenskap avlider skall i princip bodelning ske. Enligt 9 kap. 5 § ÄktB skall sådan bodelning ske mellan den efterlevande maken samt den avlidnes arvingar och testamentstagare. Sådan bodelning följer i huvudsak de regler som gäller för bodelning vid skilsmässa och som innebär att makarnas samlade nettoförmögenhet i form av giftorättsgods skall delas lika. Den avlidne makens andel utgör hans eller hennes kvarlåtenskap. Vid bodelning med anledning av en makes död är bestämmelsen i 12 kap. 1 § ÄktB om makes rätt att behålla mer av sitt giftorättsgods än som följer av likadelningsprincipen inte tillämplig. I stället gäller vid sådan bodelning en särskild regel om jämkning i 12 kap. 2 § ÄktB. Enligt denna bestämmelse skall, om den efterlevande maken begär det, vardera sidan behålla sitt giftorättsgods vid bodelningen. Lagrummet ger också den efterlevande rätt att i stället begära att endast kvotdelar av vardera sidans giftorättsgods skall ingå i bodelningen. Genom en tillämpning av bestämmelsen kan den efterlevande maken undgå att behöva dela med sig av sitt giftorättsgods till den avlidnes särkullbarn och testamentstagare. Rätten att påkalla lagrummets tillämpning gäller endast för den efterlevande maken och är av personlig natur. Jämkning kan således inte påkallas av den efterlevandes arvingar och testamentstagare.

Om en efterlevande make ärvt sin makes kvarlåtenskap helt eller delvis skall vid den efterlevandes död den egendom som finns i boet fördelas mellan den först avlidnes efterarvingar och den efterlevandes egna arvingar och testamentstagare. Efterarvingarna har rätt till den procentuella andel av den sist avlidnes behållna totala tillgångar som motsvarar vad han eller hon ärvde efter sin make i förhållande till vad han eller hon erhöll vid bodelningen och alltså innehaft med full äganderätt. Om bodelning inte förrättats vid den först avlidne makens

död får en bodelning ske vid det senare dödsfallet för att det skall fastställas hur mycket av de kvarvarande tillgångarna som den efterlevande ärvt och som skall gå vidare till den först avlidnes efterarvingar och hur mycket som skall tillfalla den efterlevandes egna arvingar och eventuella testamentstagare. I de fall makarna innehaft endast giftorättsgods och inte någon arvinge fått ut sin arvslott vid den först avlidne makens död har efterarvingarna normalt rätt till hälften av den sist avlidnes tillgångar. En tillämpning av regeln i 12 kap. 2 § ÄktB kan emellertid leda till att andelstalen skall bestämmas annorlunda. Förekomsten av enskild egendom kan likaledes föranleda att efterarvingarnas andel blir en annan än hälften. Också i andra fall kan boet efter den sist avlidne komma att fördelas på ett annat sätt än genom hälftindelning. Så kan bl.a. bli fallet om den efterlevande maken genom gåva eller därmed jämförlig handling, utan tillbörlig hänsyn till den först avlidnes arvingar, orsakat väsentlig minskning av sin egendom. Vederlag skall då utgå till efterarvingarna för den del av minskningen som belöper på deras andel av boet (3 kap. 3 § första stycket ÄB). Om emellertid tillgångarna i boet inte räcker för att kompensera efterarvingarna, skall gåvan eller dess värde återbäras. En förutsättning är dock att den som mottog gåvan insåg eller bort inse att den lände efterarvingarna till förfång. För talan om återgång gäller en preskriptionstid på fem år räknat från det gåvan mottogs (3 kap. 3 § andra stycket ÄB). Efter denna tid kan alltså talan om att gåvan skall återgå till boet inte väckas.

Motionsmotiveringar

I motion L411 av Sylvia Pettersson och Lisbet Calner (båda s) anförts att en begäran om återgång av gåva enligt 3 kap. 3 § ÄB kan ske först sedan man vid bodelning efter den sist avlidne maken konstaterat att tillgångarna i boet inte räcker till för att kompensera efterarvingarna för gåvan. Eftersom en bodelning inte kan göras under den efterlevandes livstid, innebär bestämmelserna i praktiken att talan om återgång kan föras endast beträffande gåvor som den efterlevande maken bortgivit under sina senare levnadsår. Enligt motionärerna kan bestämmelserna leda till stort men för efterarvingarna, och starka skäl talar enligt dem för en förlängning av den nuvarande femåriga preskriptionstiden. En översyn bör därför ske av reglerna om preskription vid sekundosuccession med syfte att förbättra sekundosuccessorernas ställning. Motionärerna begär att riksdagen som sin mening ger regeringen det anförda till känna.

I motion L421 av Ingrid Sundberg (m) anförts att den ändrade lagstiftning enligt vilken makar ärver varandra och skifte mellan efterarvingarna sker sedan båda makarna avlidit torde vara väl anpassad till dagens syn på äktenskapet och den ekonomiska gemenskap som följer därav. En otidsenlighet i lagstiftningen är emellertid, hävdar motionären, att den efterlevande maken inte givits möjlighet att framtvinga ett skifte med efterarvingarna. Enligt motionären behövs en sådan möjlighet i vissa fall. Äktenskapet kan exempelvis ha varit

barnlöst, den avlidne kan ha efterlämnat egendom som av hävd tillhört hans eller hennes släkt och som den efterlevande inte vill befatta sig med eller den efterlevande kan önska ingå nytt äktenskap där medförd egendom som tillhört den avlidne kan kännas som en belastning. Enda möjligheten att i dag befrias från egendom som man inte upplever sig ha rätt till är enligt motionären att ge bort egendomen till den först avlidnes arvingar och räkna gåvan som förskott på arvet, något som dock förutsätter medverkan av gåvotagaren. I sammanhanget gör motionären gällande att familjelagssakkunniga i det betänkande (SOU 1981:85) som låg till grund för familjerätsreformen föreslog att den efterlevande när som helst skulle kunna påfordra ett skifte av boet för att på så sätt kunna till efterarvingarna överföra den avlidnes egendom, under det att den först avlidnes arvingar däremot inte skulle kunna begära ett sådant skifte men få finna sig i att acceptera ett beslut härom från den efterlevandes sida. Enligt motionären föll den berörda bestämmelsen bort när justitiedepartementet sedan utarbetade förslaget till nya arvsregler. Med hänvisning till det anförda yrkar motionären att riksdagen beslutar om sådan ändring i ÄB att efterlevande make får rätt till förtida arvskifte efter den avlidne.

Tidigare riksdagsbehandling

Vid riksdagsbehandlingen av proposition 1986/87:1 om äktenskapsbalk m.m. prövades två motioner, vari begärdes att bröstarvingarna skulle ha rätt att påkalla arvskifte för att få ut sitt arv vid den efterlevande makens omgifte. I sitt av riksdagen godkända betänkande (LU 1986/87:18, s. 31) hänvisade lagutskottet till att en regel med denna innebörd inte kan inrymmas i ett system där maken tillerkänns arvsrätt. Däremot var en sådan regel förenlig med familjelagssakkunnigas förslag att make skulle få sitta i oskiftat bo, ett förslag som inte vunnit anslutning från utskottets sida. Utskottet påpekade också att motionärernas förslag med all sannolikhet skulle verka som ett hinder för omgifte och att många skulle föredra att i den valsituationen bo tillsammans utan äktenskap i stället för att gifta sig. Förslaget skulle alltså närmast missgynna äktenskapet, och utskottet förklarade sig inte kunna godta en regel som kunde få sådana effekter. Med hänvisning till det anförda avstyrkte utskottet motionsyrkandena.

I lagstiftningsärendet aktualiserades vidare med anledning av en motion frågan huruvida bodelning med anledning av ena makens död kan komma till stånd i det fallet att den efterlevande maken ärver hela kvarlåtenskapen och det alltså inte finns några andra arvingar eller testamentstagare. I sitt av riksdagen godkända betänkande framhöll utskottet (se LU 1986/87:18, s. 33) att bodelning med anledning av makes död enligt 9 kap. 5 § ÄktB skall förrättas av den efterlevande maken samt den dödes arvingar och universella testamentstagare. Med arvingar avses endast de som har arvsrätt direkt efter den döde. Efterarvingar till den först avlidne maken har inte, anmärkte utskottet, rätt att delta vid bodelningen med anledning av dödsfallet. Deras rätt inträder först när den efterlevande dör. Utskottet pekade vidare på att

enligt en särskild bestämmelse i lagrummet skall, om inte annat uttryckligen sägs, vad som i ÄktB:s bodelningsregler är föreskrivet om make gälla för arvingar och testamentstagare.

I betänkandet konstaterade utskottet att den efterlevande maken i fall då han eller hon är ensam dödsbodelägare intar en dubbel partsställning vid bodelningen, nämligen både som make och arvsberättigad. Enligt utskottet var det relativt vanligt att någon formenlig bodelning inte skedde när en make enligt då gällande regler ärvde hela kvarlåtenskapen. Först vid den efterlevandes död förrättades bodelning och då mellan den först avlidnes efterarvingar på ena sidan och den sist avlidnes arvingar och testamentstagare på den andra sidan. Enligt utskottets mening fanns det inte anledning att anta att en utvidgad arvsrätt för efterlevande make skulle leda till en ändrad praxis härvidlag. Eftersom antalet fall då en make ärver hela kvarlåtenskapen skulle komma att öka kraftigt torde det i stället komma att bli än vanligare att bodelningen uppsköts till dess båda makarna dött. Det sagda uteslöt emellertid inte att i många fall både den efterlevande maken och efterarvingarna kunde ha ett intresse av att bodelning kom till stånd i någon form redan vid den först avlidnes död. Utskottet erinrade om att genom bodelningen bestäms hur mycket av tillgångarna som utgör den efterlevande makens giftorättsandel och hur stor del som är den avlidnes kvarlåtenskap. Relationen mellan dessa två förmögenhetsmassor bildar det andelstal efter vilka den först avlidnes efterarvingar och den efterlevandes arvingar och universella testamentstagare skall fördela den egendom som finns i boet efter den sist avlidne maken. Vidare klargörs genom bodelningen vilka tillgångar som den efterlevande kan disponera över genom testamente och vilka som innehas med endast fri förfoganderätt. Särskilt i äktenskap där tillgångarna är mera betydande eller egendomsförhållandena inte helt klara kan, framhöll utskottet, ett sådant klargörande som bodelningen innebär vara av betydelse.

Enligt utskottets mening kunde det med visst fog hävdas att propositionen gav möjlighet för en efterlevande make att få till stånd en bodelning i de fall maken ensam är dödsbodelägare. Utskottet ansåg dock för sin del att ÄktB inte borde ges en sådan tolkning. En efterlevande make som ensam är dödsbodelägare borde således — på skäl utskottet närmare utvecklade i betänkandet — inte kunna sluta bodelningsavtal med sig själv. Det anförda hindrade enligt utskottet emellertid inte att den efterlevande maken och den avlidnes efterarvingar träffade en frivillig överenskommelse om fördelningen av tillgångarna i boet för att härigenom skapa klarhet i egendomsfrågorna. Att en sådan uppgörelse kommer till stånd var enligt utskottets mening önskvärt med utgångspunkt i både den efterlevande makens och efterarvingarnas intressen. En frivillig överenskommelse om egendomsfördelningen kunde inte anses innefatta någon formenlig bodelning men borde kunna läggas till grund för den delning som skall ske vid den efterlevande makens frånfälle. Överenskommelsen torde, enligt vad lagutskottet uttalade, kunna jämföras med föravtal om bodelning och bli bindande för dem som träffat den. Skulle vid den efterlevandes död

kretsen av efterarvingar ha ändrats, t.ex. därför att en efterarvinge avlidit och efterlämnat make eller bröstarvingar, talade goda skäl för att de nytillkomna också borde bli bundna. Enligt utskottet torde jämväl den efterlevande makens arvingar och universella testamentstagare bli bundna av föravtalet. En annan sak var att det vid en framtida bodelning kan visa sig att en tillämpning av avtalet är oskäligt mot någon av delägarna. I så fall borde avtalet kunna jämkas på sätt utskottet närmare angav.

Lagutskottets nu återgivna uttalanden rörande frågan om möjligheten för en efterlevande make och den avlidnes efterarvingar att träffa avtal om boets framtida fördelning har nyligen fått instämmande i en uppsats i Svensk Juristtidning (Anders Agell, Den nya arvsrätten och metoderna för dess tolkning, SvJT 1990 s. 1 ff.).

Vissa allmänna frågor om äktenskap m.m.

Motionsmotivering

I motion L405 av Martin Olsson och Karin Israelsson (båda c) framhålls att det självklart skall vara helt fritt för varje par att välja samlevnadsform men att det är väsentligt att de ekonomiska konsekvenserna av äktenskap är sådana att det stora flertalet kan finna att äktenskapet är en lämplig och naturlig samlevnadsform. Enligt motionärerna är det både ett samhällsintresse och en rättighet för berörda personer att äktenskapet inte diskrimineras. Äktenskapet är resultatet av en aktiv och överlagd handling och skall ge trygghet åt kontrahenterna. Motionärerna anser att det är synnerligen nödvändigt att skatte- och bidragsregler m.m. inte är så utformade att äktenskapet leder till sådana konsekvenser att människor av ekonomiska skäl väljer att bo samman utan äktenskap i stället för att gifta sig. Enligt motionärerna framhålls det ofta att flera regler för beskattning, bidrag, stöd m.m. är utformade så att äktenskapet missgynnas, och i motionen ges exempel på sådana regler.

Motionärerna anser att det bör göras en fullständig kartläggning av de olika ekonomiska konsekvenserna av äktenskap jämfört med samboende och även jämfört med förhållandet för dem som avstår från direkt samboende. Genom en sådan kartläggning skulle enligt motionärerna främst två fördelar vinnas. Dels skulle klarhet erhållas om de olika konsekvenserna av olika samlevnadsformer, dels skulle en sådan kartläggning ge underlag för utarbetande av förslag till erforderliga ändringar av regler så att äktenskapet inte diskrimineras. I sammanhanget framhåller motionärerna att det är naturligt att det för ogifta sambor inte kan och bör tillämpas alla de regler som gäller för dem som är gifta med varandra. Motionärerna eftersträvar alltså inte att olika samlevnadsformer skall jämföras på alla områden. Enligt motio-

närerna bör riksdagen uttala sig för att en kartläggning sker och för att förslag till sådana lagändringar läggs fram att diskrimineringen av äktenskapet upphör.

Tidigare riksdagsbehandling

I samband med äktenskapsreformen år 1987 (LU 1986/87:18) behandlade utskottet bl.a. motioner vari togs upps vissa allmänna frågor om äktenskap m.m. Utskottet underströk därvid (s. 48 f.) att det bör vara ett mål för lagstiftningen att äktenskapet bevaras som den normala och naturliga formen för familjebildning för det helt övervägande antalet människor. Genom att ingå äktenskap får parterna tillgång till ett regelsystem som tillhandahåller lösningar på praktiska problem och ger dem skydd i åtskilliga hänseenden. Jämfört med andra samlevnadsformer ger alltså äktenskapet betydande fördelar. Trots detta, konstaterade utskottet, väljer många människor av olika skäl att sammanleva utan att ingå äktenskap. Detta förhållande måste lagstiftaren ta hänsyn till. Utrymme måste därför ges människorna att själva forma sitt personliga liv och bestämma vilka normer som skall gälla för deras familjeliv. Samtidigt måste det beaktas att en ordning där människors grundläggande behov och väsentliga intressen blir sämre tillgodosedda eller helt åsidosatta enbart av den anledningen att de inte vill ingå äktenskap inte är godtagbar i ett modernt samhälle. På åtskilliga områden måste därför eftersträvas att reglerna i sak blir enhetliga för alla sammanlevande oberoende av om samlevnaden sker i äktenskap eller ej. Vid utformningen av sådana regler är det självfallet angeläget att man inte påverkar människors val av samlevnadsform så att de förlorar på att gifta sig eller vinner på att separera. Enligt utskottets mening kunde det inte heller med fog hävdas att lagstiftningen i vårt land generellt sett missgynnar äktenskapet. Mot bakgrund härav fann utskottet inte anledning för riksdagen att — såsom hade begärts i två motioner — uttala att lagstiftningen inom familje-, skatte- och socialrätten skall ges en sådan utformning att den uppmuntrar till ingående av äktenskap.

Med anledning av bl.a. en motion med samma syfte som den nu aktuella motionen L405 framhöll utskottet att det i många fall kan vara svårt att utforma reglerna så att inte en samlevnadsform framstår som mera förmånlig i ett särskilt hänseende. Vissa speciella bestämmelser, exempelvis i skatte- och socialförsäkringslagstiftningen, kan uppfattas så att lagstiftningen prioriterar en samlevnadsform på bekostnad av en annan. Utskottet framhöll att en sådan prioritering inte bör få förekomma. Att skillnad ändå i vissa fall görs mellan äktenskap och annan samlevnad har sin orsak i att — medan äktenskap är ett lätt konstaterbart förhållande — det är svårt att konstruera enkla och objektiva kriterier för när äktenskapsliknande samlevnad skall anses föreligga vilka kan användas på olika lagstiftningsområden och i skilda syften. Kriterier som kan utnyttjas i civilrättsliga sammanhang därför att parterna har motstridiga intressen kan sålunda vara mindre användbara i offentligrättslig lagstiftning på grund av att parterna kan ha ett

gemensamt intresse av hur bedömningen utfaller. Enligt utskottets mening skulle de nämnda svårigheterna komma att kvarstå oavsett om den då föreslagna sambolagen genomfördes eller ej.

Mot bakgrund av det anförda förklarade sig utskottet inte kunna finna att en kartläggning av äktenskapets ekonomiska konsekvenser skulle kunna fylla någon annan funktion än att visa att i vissa särskilda hänseenden äktenskap och andra samlevnadsformer rent faktiskt behandlas olika. Ett tillrättaläggande av sådana brister i lagstiftningen som leder till att en samlevnadsform uppfattas som mera prioriterad än en annan borde kunna göras i samband med en översyn av reglerna i fråga och utan någon föregående kartläggning. Utskottet förklarade sig förutsätta att så också skulle komma att ske. Utskottet fann inte heller att det hade framkommit några bärande skäl för att den av motionärerna begärda kartläggningen skulle tillgodose något verkligt behov. På anförda skäl avstyrkte utskottet de motionsyrkanden som framställdes om en sådan kartläggning.

Spörsmålet om en kartläggning togs åter upp vid såväl 1987/88 som 1988/89 års riksmöten med anledning av motioner. I sina av riksdagen godkända betänkanden LU 1987/88:19 resp. 1988/89:LU22 avstyrkte utskottet bifall till motionerna med hänvisning till sina tidigare uttalanden i saken.

Homosexuella sambor

Allmän bakgrund

Genom lagen (1987:813) om homosexuella sambor, som trädde i kraft den 1 januari 1988, har bestämmelserna i sambolagen m.fl. lagar gjorts tillämpliga också i fall då två personer bor tillsammans i ett homosexuellt förhållande. Det innebär bl.a. att när ett homosexuellt samboförhållande upplöses, parterna får en giftorättsliknande rätt till delning av sådan egendom i det gemensamma hemmet som har anskaffats för gemensamt begagnande. Huvudregeln är alltså att värdet av den gemensamma bostaden och bohaget i den skall delas lika mellan parterna. Denna huvudregel kan dock — på samma sätt som för makar och heterosexuella sambor — frångås om en likadelning skulle framstå som oskälig. För sådana homosexuella sambor som önskar hålla isär sina ekonomiska förhållanden finns möjlighet att avtala om att lagens delningsregler inte skall gälla i deras samboförhållande. Att sambolagen gjorts tillämplig på homosexuella samboförhållanden innebär vidare att i fall då samboförhållandet upphör genom den ena sambons död, den efterlevande alltid har rätt att erhålla så mycket av den egendom i det gemensamma hemmet som har anskaffats för gemensamt begagnande — så långt egendomen räcker — att dess värde motsvarar två basbelopp.

I Danmark har nyligen antagits en lag om registrerat partnerskap. Lagen trädde i kraft den 1 oktober 1989 och innebär att två personer

av samma kön kan få till stånd en registrering av ett partnerskap mellan dem. I och med registreringen har den lagstiftning som gäller för makar motsvarande tillämpning i betydelsefulla delar, bl.a. vad avser de ekonomiska rättsverkningarna av ett äktenskap. I vissa avseenden har dock de rättsregler som gäller för makar inte gjorts tillämpliga på parterna i ett registrerat partnerskap. Det är bl.a. fallet beträffande rätten till gemensam vårdnad om barn samt i fråga om möjligheten att adoptera barn.

Motionsmotiveringar

I motion L404 av Lars Werner m.fl. (vpk) påpekas att de rättigheter och skyldigheter som äktenskaps- och sambolagstiftningen innebär inte gäller vid homosexuellt samboende. Motionärerna anser att homosexuella par måste få möjlighet att få samhällelig bekräftelse på sin samlevnad i form av registrerat partnerskap, något som hittills förvägrats dem med motivering att ett registreringssystem skulle innebära ett nytt rättsinstitut som bara hänför sig till den homosexuella samlevnadsformen samt att de homosexuella skulle riskera att bli onödigt utpekade och att fördomarna mot dem skulle befästas. Dessa argument är enligt motionärerna inte längre giltiga, bl.a. därför att det är en klart uttalad önskan från de homosexuella själva att — på samma sätt som två personer av olika kön — frivilligt kunna välja mellan ett formaliserat och ett icke-formaliserat samliv. Tvärtom är en radikal lagstiftning nödvändig både från rättvisesynpunkt och för att motverka fördomar och diskriminering. Motionärerna hänvisar till att Danmark har infört en lag om registrerat partnerskap för homosexuella och att en liknande lagstiftning förbereds i Norge. I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till lag om registrerat partnerskap för homosexuella.

Även i motion L408 av Anita Stenberg m.fl. (mp) hänvisas till den danska lagstiftningen och anförs att samhället bör ge de homosexuella likvärdiga möjligheter att välja samlevnadsform. Motionärerna hemställer att riksdagen hos regeringen begär förslag till en lag som ger homosexuella möjlighet att få sin samlevnad lagreglerad i ett registrerat partnerskap.

I motion L417 av Maria Leissner m.fl. (fp) påpekas att den danska lagstiftningen om registrerat partnerskap för homosexuella innebär att alla regler som gäller för heterosexuella gifta, med undantag för reglerna om adoption, är tillämpliga på homosexuella. Enligt motionärerna har denna lösning stöd av RFSL och andra organisationer för homosexuella och den borde kunna införas även i Sverige, något som dessutom skulle vara till fördel för harmoniseringen av den nordiska lagstiftningen. Motionärerna yrkar att riksdagen hos regeringen begär ett skyndsamt förslag om registrerat partnerskap för homosexuella.

Också i motion L424 av Ylva Johansson m.fl. (vpk, s, fp, mp) hänvisas till den danska lagstiftningen på området. Motionärerna önskar att en liknande lagstiftning införs i Sverige, vilket skulle innebära att homosexuella som låtit registrera sitt partnerskap i allt väsentligt

skulle få samma rättigheter och skyldigheter som de gifta paren nu har med undantag för möjligheten att gemensamt adoptera barn. En sådan lagstiftning skulle inte innebära något ytterligare utpekande av de homosexuella eller befästa fördomarna mot dem eftersom de homosexuella redan i dag måste deklarerat sin sexuella läggning om de vill utnyttja sina rättigheter enligt gällande lag om homosexuella sambor. Motionärerna yrkar att riksdagen hos regeringen begär förslag om ny lag om registrerat partnerskap för homosexuella i enlighet med vad som anförts i motionen.

Frågans tidigare behandling

Till grund för den år 1987 (prop. 1986/87:124, bet. LU28) genomförda lagstiftningen om homosexuella sambor låg det av utredningen om homosexuellas situation i samhället avgivna betänkandet (SOU 1984:63) Homosexuella och samhället. I betänkandet övervägde utredningen bl.a. frågan om det skulle öppnas en möjlighet till äktenskap för homosexuella par. Utredningen konstaterade dock att värderingarna om äktenskapet som en institution för familjebildning mellan man och kvinna var så grundmurade att det inte var möjligt att införa bestämmelser som ger två personer av samma kön möjlighet att ingå äktenskap med varandra. Utredningen diskuterade också möjligheten att införa en form av registrering av homosexuell samlevnad som skulle möjliggöra att lagreglerna för äktenskap skulle kunna helt eller delvis tillämpas vid sådan samlevnad. Utredningen påpekade att ett registreringssystem skulle innebära ett nytt rättsinstitut som bara hänförde sig till den homosexuella samlevnadsformen. Ett sådant nyskapande framstod som ett onödigt utpekande av en grupp människor i samhället, och utredningen kunde inte bortse från risken att ett registreringssystem kunde befästa rådande fördomar. Ett registreringsalternativ för enbart homosexuella borde därför redan av denna anledning inte genomföras.

I proposition 1986/87:124 om de homosexuellas situation i samhället anslöt sig föredragande statsrådet till utredningens uppfattning att det inte var möjligt att införa bestämmelser som ger två personer av samma kön rätt att ingå äktenskap med varandra. En sådan lagstiftning skulle enligt statsrådet stå i strid med den allmänna opinionen på ett centralt livsområde. Även i fråga om registrering av homosexuell samlevnad delade statsrådet utredningens uppfattning.

I samband med propositionen behandlade utskottet (bet. LU 1986/87:28) bl.a. två motioner vari framfördes önskemål om att den familjerättsliga lagstiftningen i sin helhet skulle göras tillämplig på homosexuella par. Av samma skäl som anförts i propositionen ställde sig utskottet avvisande till motionärernas förslag och avstyrkte bifall till motionerna.

Våren 1989 prövade utskottet med anledning av motioner frågan om införandet av en ny samlevnadsform, nämligen registrerat partnerskap för homosexuella. I sitt av riksdagen godkända betänkande

1988/89:LU22 avstyrkte utskottet motionerna med hänvisning till att några nya omständigheter som borde föranleda ett ändrat ställningstagande från riksdagens sida inte framkommit.

1989/90:LU23

Utskottet

I betänkandet behandlar utskottet tolv motioner om olika äktenskaps- och arvsrättsliga frågor. Flertalet av motionerna har anknytning till de år 1987 genomförda reformerna på familjerättens område.

Som en allmän bakgrund till motionsyrkandena vill utskottet erinra om att den familjerättsliga lagstiftningen under de två senaste årtiondena varit föremål för en genomgripande omarbetning. Efter en lång rad av delreformer under denna tid fattade riksdagen (prop. 1986/87:1, bet. LU18) i april 1987 beslut om att giftermålsbalken (GB) skulle ersättas med en ny balk, äktenskapsbalken (ÄktB). Samtidigt beslöts viktiga ändringar i ärvdabalken (ÄB) och införandet av lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem (sambolagen). Våren 1987 antog riksdagen också lagen (1987:788) om införande av äktenskapsbalken samt annan följdlagstiftning till äktenskapsbalken m.m. (prop. 1986/87:86, bet. LU26). Till grund för lagstiftningen låg familjelagssakkunnigas huvudbetänkande Äktenskapsbalk (SOU 1981:85). Senare samma år infördes lagen (1987:813) om homosexuella sambor (prop. 1986/87:124, bet. LU28). Den nya lagstiftningen trädde i kraft den 1 januari 1988. På grundval av bl.a. de erfarenheter som vunnits sedan ÄktB:s ikraftträdande genomfördes vidare hösten 1989 (prop. 1989/90:30, bet. LU11) vissa ändringar i ÄktB:s regler om bodelning. Dessa ändringar trädde i kraft den 1 januari 1990.

Vissa frågor om makars försäkringar, m.m.

Liksom GB delar ÄktB in makars egendom i giftorättsgods och enskild egendom. All egendom som inte är enskild utgör giftorättsgods. Enskild egendom i ett äktenskap kan enligt ÄktB uppkomma endast genom äktenskapsförord, genom villkor vid gåva från någon annan än den andra maken eller genom föreskrift i testamente (7 kap. 2 § ÄktB). Det är alltså inte möjligt att tillskapa enskild egendom genom t.ex. förmånstagarförordnande i försäkring.

Äktenskapsförordet har enligt ÄktB inte givits någon annan funktion än att möjliggöra för makarna att bestämma i vad mån deras egendom skall vara enskild egendom eller giftorättsgods. Till skillnad från vad som gällde enligt GB skall äktenskapsförord alltså inte användas för gåvor mellan makarna.

När ett äktenskap upplöses skall makarnas egendom fördelas mellan dem genom bodelning. I likhet med GB bygger ÄktB på principen att makarnas giftorättsgods vid bodelningen skall delas lika mellan dem sedan vardera maken erhållit täckning för sina skulder. Skuldäckning skall normalt ske ur giftorättsgodset (11 kap. 2 § ÄktB). Är skulderna förenade med särskild förmånsrätt i enskild egendom eller har de eljest

särskild anknytning till enskild egendom, t.ex. skulder för underhåll av en fastighet som är enskild egendom, får en make dock täckning för skulden ur sitt giftorättsgodts endast i den mån värdet av den enskilda egendomen inte räcker till för betalning av skulden.

I 10 kap. 3 § ÄktB finns bestämmelser om att viss egendom eller rättighet skall undantas från bodelning trots att egendomen eller rättigheten utgör giftorättsgodts. Av lagrummets första stycke följer att exempelvis rätten till pension från arbetsgivaren skall hållas utanför bodelningen. Detsamma torde gälla en anställds rätt enligt en pensionsförsäkring som arbetsgivaren tecknat. Enligt andra stycket i paragrafen får också rätt till pension på grund av en privat försäkring som någon av makarna äger undantas, dock endast om utfallande belopp skall beskattas som inkomst och om försäkringen gäller rätt till (1) ålderspension eller invalidpension, eller (2) efterlevandepension i fall då rätt till utbetalning av pension föreligger vid bodelningen. Efter en ändring av 10 kap. 3 § ÄktB som genomfördes hösten 1989 (prop. 1989/90:30, bet. LU11) gäller vidare enligt en särskild bestämmelse att rätt till nu angivet slag av pension helt eller delvis ingår i bodelningen om det med hänsyn till äktenskapets längd, makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt skulle vara oskäligt att undanta pensionsrätten från bodelning. Under förarbetena uttalades att den nya jämningsbestämmelsen får ses som en undantagsregel och därför bör tillämpas restriktivt.

Enligt 11 kap. 4 § ÄktB har make rätt till kompensation vid bodelning för det fall att den andra maken inför en förestående äktenskapsskillnad gjort vederlagsfria transaktioner. Bestämmelsen innebär att resultatet av bodelningen skall korrigeras om den ena maken inom viss tid — som med giltighet från den 1 januari 1990 förlängts från ett år till tre år — före ansökan om äktenskapsskillnad genom gåva avhänt sig giftorättsgodts i inte obetydlig omfattning eller använt sitt giftorättsgodts till att öka värdet av sin enskilda egendom. Detsamma gäller när giftorättsgodset använts till att öka värdet av en sådan pensionsförsäkring som enligt 10 kap. 3 § ÄktB inte skall ingå i bodelningen. Korrigeringen i fråga skall göras så att man vid bodelningen beräknar den andra makens andel i boet som om det aktuella giftorättsgodset alltså hade funnits kvar.

Sedan den egendom som inte skall ingå i bodelningen fränskilt och korrigering gjorts för skuldtäckning och för dispositioner, som någon av makarna gjort inom tre år från ansökan om äktenskapsskillnad, skall som huvudprincip makarnas samlade giftorättsgodts delas lika mellan dem. Denna princip kan emellertid frångås i vissa situationer då ett strikt fasthållande vid en likadelningsregel skulle leda till ett oskäligt resultat. Sålunda stadgas i 12 kap. 1 § ÄktB att vid bodelning som förrättas under makarnas livstid ena maken av sitt giftorättsgodts kan få behålla mer än sin andel av giftorättsgodset om en likadelning skulle vara oskälig med hänsyn särskilt till äktenskapets längd men även till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. I ÄktB har vidare införts en särskild regel om jämkning av äktenskapsförord.

I motion L403 av Charlotte Cederschiöld m.fl. (m) tas upp frågor med anknytning till reglerna i 10 kap. 3 § ÄktB om behandlingen av pensionsförsäkringar vid bodelning. Motionärerna kritiserar vissa förarbetsuttalanden som innebär att möjligheten att dra in privata pensionsförsäkringar i bodelningen skall tillämpas restriktivt och bara komma till användning i undantagsfall. I motionen begärs (yrkande 2) ett uttalande från riksdagen om att bestämmelsen i fråga inte skall ges en restriktiv tolkning. Motionärerna framhåller vidare att makar som vill och kan sinsemellan ordna sina pensionsfrågor och andra ekonomiska förhållanden bör ha en möjlighet att träffa avtal om hur pensionsförsäkringar skall fördelas dem emellan vid en eventuell framtida bodelning. Motionärerna yrkar (yrkande 1) att riksdagen hos regeringen snarast begär förslag till lagändring i enlighet med det anförda. Slutligen tas i motionen upp frågan om behandlingen av makarnas samtliga pensionsrättigheter vid bodelningen. Motionärerna anför att det — bl.a. mot bakgrund av urholkningen av ATP-systemet — kan finnas skäl att vid bodelningen till viss del väga in även makarnas kollektiva pensionsrättigheter, och motionärerna begär ett tillkännagivande härom (yrkande 3).

I motion L420 av Charlotte Cederschiöld (m) påpekas att det genom förordnande i samband med gåva eller testamente med rättslig verkan kan föreskrivas att den egendom som avses med förordnandet skall vara mottagarens enskilda. Motionären anser det omotiverat och inkonsekvent att motsvarande möjlighet inte föreligger när det gäller förmånstagarförordnande i försäkring och yrkar att 7 kap. 2 § ÄktB ändras så att det blir möjligt att åstadkomma enskild egendom också genom förmånstagarförordnande.

Vad först angår förslaget i motion L403 yrkande 1 kan utskottet ha förståelse för tanken att makarna vid sidan av den nya jämningsregeln i 10 kap. 3 § ÄktB bör ha en möjlighet att själva avtala om hur pensionsrättigheterna enligt föreliggande försäkringar skall fördelas vid en framtida bodelning. Som utskottet framhöll hösten 1989 i samband med införandet av jämningsregeln i fråga (prop. 1989/90:30, bet. LU11) kan det emellertid på goda grunder ifrågasättas huruvida det finns ett mera utbredd behov av en sådan möjlighet att träffa avtal. En avtalslösning har vidare vissa nackdelar eftersom den kräver aktivitet från båda makarnas sida innan bodelningen åktualiseras och fordrar att båda makarna är överens samt förutsätter att makarna har goda kunskaper om lagens innehåll. Det kan därför antas att en möjlighet att avtala om pensionsförsäkringarna skulle kunna utnyttjas av ett relativt litet antal äkta makar. Särskilt när det gäller försäkringar som tecknats före avtalet är det vidare inte alltid givet att en uppdelning av försäkringen kan genomföras av försäkringstekniska skäl. Härtill kommer att makarna redan enligt gällande rätt har en möjlighet att genom bodelning under pågående äktenskap omfördela rättigheterna på grund av pensionsförsäkringar, låt vara att det i enstaka fall kan vara vissa nackdelar förbundna med en sådan omfördelning. Mot motionärernas förslag talar vidare att regelsystemet i ÄktB skulle ytterligare kompliceras, och utskottet vill härvidlag bl.a. peka på att en avtalsmöjlighet

sannolikt skulle kräva en särskild bestämmelse om jämkning. Inte heller från mera principiella utgångspunkter är förslaget invändningsfritt. ÄktB bygger på principen att avtal mellan makar om kommande bodelning skall träffas i form av äktenskapsförord. Endast inför en omedelbart förestående äktenskapsskillnad får s.k. föravtal träffas, och sådana avtal har inte verkan mot tredje man. Om makar skulle få möjlighet att avtala om pensionsförsäkringar måste överenskommelserna således ha äktenskapsförordets form. Enligt ÄktB förhåller det sig emellertid så att äktenskapsförord skall användas endast för avtal om egendomsordningen i äktenskapet, dvs. i fråga om uppdelningen i giftorättsgods och enskild egendom. Ett avtal om framtida delning av pensionsrättigheter har dock inte den karaktären utan avser den faktiska fördelningen mellan makarna av det giftorättsgods som utgörs av pensionsförsäkringar. Att låta även sådana avtal ha formen av äktenskapsförord skulle enligt utskottets mening bryta systematiken i ÄktB och medföra ytterligare komplikationer. Vidare skulle det strida mot principerna bakom svensk äktenskapslagstiftning — såväl den nuvarande som den tidigare — att tillåta att avtal ingås långt i förväg om hur viss egendom faktiskt skall fördelas vid bodelning.

Det anförda leder utskottet till den uppfattningen att det i vart fall för närvarande inte finns anledning att införa en sådan regel som förespråkas i motion L403, och utskottet avstyrker därför bifall till yrkande 1 i motionen.

Också den i motion L403 väckta frågan om tillämpningen av jämningsbestämmelsen i 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB behandlades av utskottet hösten 1989 i lagstiftningsärendet. Som utskottet då framhöll bör principen alltså vara att rätten till pensionsförsäkring skall hållas utanför bodelningen. Jämningsbestämmelsen får därför ses som en undantagsregel och bör således tillämpas restriktivt. I anslutning härtill vill utskottet betona att jämkning enligt den nya regeln inte är det enda medel som står till förfogande när det gäller att förhindra oskäliga verkningar av bestämmelsen i 10 kap. 3 § ÄktB. Också reglerna om jämkning av bodelning och av äktenskapsförord liksom bestämmelserna om engångsunderhåll kan utnyttjas i detta syfte. Utskottet vill även påpeka att den samtidigt med jämningsbestämmelsen i 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB införda ändringen av den s.k. vederlagsregeln i 11 kap. 4 § ÄktB ger en make ökade möjligheter att få kompensation för värdet av de pensionsförsäkringar som den andra maken tagit. Utskottet kan således lika litet nu som hösten 1989 ställa sig bakom önskemålet om en mera liberal tillämpning av jämningsbestämmelsen i fråga och avstyrker följaktligen bifall till motion L403 yrkande 2.

Vad slutligen gäller det i motionen framförda önskemålet om beaktande av makarnas kollektiva pensionsrättigheter erinrar utskottet om att den år 1984 tillsatta pensionsberedningen (S 1984:03) har till uppgift att göra en översyn av vissa frågor inom den allmänna pensioneringen. Beredningen, som avser att slutföra sitt arbete under våren 1990, har i betänkandet (SOU 1987:55) Efterlevandepension uppmärksammat frågan om delning mellan makar av deras gemensamt intjäna-

de pensionspoäng inom ATP och därvid förklarat att den avser att återkomma till frågan i samband med sina överväganden angående intjänande av ATP-rätt. I avvaktan på resultatet av pensionsberedningens arbete anser utskottet — i likhet med vad utskottet anförde då ett motionsyrkande med samma syfte behandlades hösten 1989 (se bet. 1989/90:LU11) — att det inte finns skäl att förorda några förändringar av ÄktB:s bodelningsregler på sätt som begärts i motionen. Utskottet vill tillägga att rätten till egen pension i form av allmän pension eller avtalspension är en sådan rättighet som i regel inte kan överlåtas och att den därför i likhet med andra sådana rättigheter — enligt vad som länge gällt inom äktenskapsrätten — undantas från bodelning. En förändring i detta avseende skulle innebära att man frångick en grundläggande princip på området. Avslutningsvis vill utskottet peka på att den nyligen införda jämkningsregeln i 10 kap. 3 § ÄktB ger en viss möjlighet att — i de fall privata pensionsförsäkringar finns — beakta makarnas totala pensionsskydd. Av betydelse för bedömningen av makarnas ekonomiska förhållanden är nämligen hur makarna har sitt pensionsskydd ordnat. Är det fråga om en stor pensionsförsäkring som inte balanseras av en motsvarande pension på den andra makens sida kan det finnas skäl att överväga en indragning helt eller delvis av försäkringen i bodelningen. Med det anförda avstyrker utskottet bifall även till yrkande 3 i motion L403.

När det sedan gäller det i motion L420 upptagna spörsmålet om det bör vara möjligt att göra belopp som utbetalas i enlighet med förmånstagarförordnande i försäkring till mottagarens enskilda egendom erinrar utskottet om att frågan berördes av familjelagssakkunniga i deras huvudbetänkande (SOU 1981:85) Äktenskapsbalk. De sakkunniga kom på närmare angivna skäl fram till att det inte bör vara möjligt att i samband med ett förmånstagarförordnande vid livförsäkring bestämma att utbetalade belopp skall utgöra mottagarens enskilda egendom. Enligt de sakkunniga, som i denna fråga var eniga, borde det i stället ankomma på de berörda makarna själva att genom äktenskapsförord bestämma om och i så fall i vilken omfattning ett belopp, som en av dem har uppburit som förmånstagare, skall hållas utanför en framtida bodelning. I proposition 1986/87:1 med förslag till äktenskapsbalk m.m. ansöt sig departementschefen till familjelagssakkunnigas uppfattning i nu angivet hänseende. Propositionen föranledde i denna del inte några uttalanden från riksdagens sida (LU 1986/87:18).

Enligt utskottets mening har några nya omständigheter som bör föranleda ett ändrat ställningstagande till spörsmålet inte framkommit, och utskottet avstyrker därför bifall till motion L420.

Verkningarna av dom på hemskillnad

Enligt de bestämmelser som gällde före den 1 januari 1974 hade makar — utom i vissa särskilda fall — inte rätt till äktenskapskillnad utan föregående dom på hemskillnad. Egendom som makarna förvärvade efter en hemskillnadsdom blev vardera makens enskilda. Någon ändring härvidlag inträdde ej för det fall att makarna flyttade samman

eller att hemskillnaden av annan orsak inte fullföljdes genom dom på äktenskapsskillnad. Hemskillnadsinstitutet avskaffades i samband med en partiell reform av GB år 1973 (prop. 1973:32, bet. LU20). I övergångsbestämmelser till de nya reglerna i GB föreskrevs bl.a. att äldre lag fortfarande skulle gälla i fråga om verkan av hemskillnad. Av 5 § lagen (1987:788) om införande av äktenskapsbalken följer att 1973 års övergångsbestämmelser fortfarande har giltighet såvitt avser verkningarna av en dom på hemskillnad. Det innebär bl.a. att egendom som makar har förvärvat efter en hemskillnadsdom är enskild egendom och skall hållas utanför vid en bodelning mellan makarna.

I motion L419 av Kent Lundgren (mp) kritiseras förhållandet att egendom som makar förvärvat efter en hemskillnadsdom utgör enskild egendom, och motionären anser att bestämmelserna härom inte längre bör gälla i sådana fall då makarna återupptagit samlevnaden efter en dom på hemskillnad. Enligt motionären har det inträffat att makar inte insett att egendom som förvärvats efter en hemskillnadsdom blivit enskild, vilket lett till orättvisa resultat, särskilt för hustrun, när äktenskapet kanske många år senare har upplösts genom äktenskapsskillnad eller ena makens död. Med hänvisning härtill yrkar motionären att 5 § lagen om införande av äktenskapsbalken upphävs med omedelbar verkan.

Utskottet erinrar om att frågan om verkningarna av äldre domar på hemskillnad övervägdes i förarbetena till ÄktB:s promulgationslag. I proposition 1986/87:86 om följdlagstiftning till äktenskapsbalken m.m. anförde chefen för justitiedepartementet sålunda att det naturligtvis kan inträffa fall då makar inte insett att deras egendom förblir enskild när de har flyttat samman efter en hemskillnadsdom, men att man å andra sidan måste räkna med att många har inrättat sig efter den lagstiftning som faktiskt har gällt. Enligt departementschefen ingav det därför betänkligheter att genom lag ändra den egendomsordning som bestått under många år. Ett alternativ som hade övervägts av departementschefen var att föreskriva att egendom, som makar som har flyttat samman efter en hemskillnadsdom förvärvat efter ÄktB:s ikraftträdande, skall vara giftorättsgods. Med hänsyn till det anförda och till de ökade möjligheterna till jämkning vid bodelning som ÄktB medger stannade departementschefen dock för att föreslå att övergångsreglerna om verkan av hemskillnad skulle gälla även i fortsättningen. Vid riksdagsbehandlingen av propositionen (bet. LU 1986/87:26) föranledde departementschefens uttalande inte några erinringar från utskottets sida, och utskottet tillstyrkte att förslaget till promulgationslag till ÄktB genomfördes.

Enligt utskottets mening har de skäl som år 1987 anfördes för att övergångsreglerna om verkan av hemskillnad allttjämt skulle gälla fortfarande bärkraft. Utskottet är därför inte berett att förorda en lagändring som visserligen kunde vara ändamålsenlig för makar som underlåtit att skaffa sig kännedom om de ifrågavarande bestämmelserna men som samtidigt skulle kunna leda till rättsförluster för alla dem som inrättat sig efter den lagstiftning som faktiskt har gällt i många år. Utskottet vill i sammanhanget understryka att det i åtskilliga fall torde

vara möjligt att med stöd av ÄktB:s bestämmelser om jämkning vid bodelning komma till rätta med orättvisor av det slag som motionären pekar på. Av betydelse är också — som redan familjelagssakkunniga påpekade i sitt betänkande (SOU 1981:85) Äktenskapsbalk — att domstolarna på senare år i flera fall ansett att en fastighet som en make ensam förvärvat och haft lagfart på i själva verket ägts med samäganderätt av båda makarna och att den andra maken följaktligen kunnat göra anspråk på hälften av fastigheten (s.k. dold äganderätt). Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L419.

Arvsregler

Enligt gällande regler i ÄB (2 kap. ÄB) om rätt till arv har bröstarvingar, dvs. barn och deras avkomlingar, i princip bästa rätt till arv när någon har avlidit. Saknar den avlidne bröstarvingar är den avlidnes föräldrar eller — om någon av dem eller båda har dött — syskon och deras avkomlingar närmast berättigade till arv (andra arvsklassen). Finns inte någon i andra arvsklassen i livet går arvet i stället till far- och morföräldrar och deras barn, dvs. den avlidnes farbröder, fastrar, morbröder och mostrar (tredje arvsklassen). Barn till den sistnämnda kategorin av arvingar — dvs. den avlidnes kusiner — har alltsedan en år 1928 genomförd revision av det arvsrättsliga regelsystemet inte någon arvsrätt.

I 3 kap. ÄB finns särskilda regler om makars arvsrätt. Efter de ändringar i ÄB som genomfördes i samband med att riksdagen antog ÄktB gäller numera att den efterlevande maken har rätt till arv före såväl bröstarvingar som arvingar i andra och tredje arvsklassen. Om den avlidne efterlämnar bröstarvingar som inte är också den efterlevande makens bröstarvingar, s.k. särkullbarn, har de emellertid rätt att få ut sitt arv omedelbart vid föräldrarnas död. Enligt 3 kap. 1 § andra stycket ÄB har den efterlevande dock alltid rätt att ärva så mycket av den avlidnes kvarlåtenskap att det tillsammans med hans eller hennes andel i giftorättsgodset och enskilda egendom motsvarar fyra basbelopp.

Finns det inte någon efterlevande med ett så nära släktskap till den avlidne som ovan sagts tillfaller arvet en särskild fond, allmänna arvsfonden, vars medel skall användas för främjande av vård och fostran av barn och ungdom samt omsorg om handikappade. Fonden får helt eller delvis avstå arv till annan, om det med hänsyn till uttalanden av arvlåtaren eller andra särskilda omständigheter kan anses överensstämma med arvlåtarens yttersta vilja. Även i annat fall får arv avstås till arvlåtarens släkting eller annan person som har stått arvlåtaren nära, om det kan anses billigt.

I motion L413 av Rolf Dahlberg och Lars Ahlmark (båda m) framhålls att flera av de skäl som år 1928 motiverade kusinarvsrättens upphörande — såsom det samhällsskadliga i att jordbruksfastigheter uppsplittrades på många små enheter — inte längre är gällande. Enligt motionärerna har utvecklingen i stället gått dithän att det nu finns

starka skäl för att återinföra arvsrätten för kusiner. Sålunda är det numera ganska vanligt att vuxna personer saknar egen familj. En sådan person känner ofta en familjesamhörighet med något mera avlägsna släktingar, t.ex. kusiner. Motionärerna framhåller att dessa släktingar som regel är i vederbörandes egen ålder, vilket befrämjar kontakterna dem emellan. Enligt motionärerna har det sociala mönstret över huvud taget utvecklats i riktning mot allt livligare kontakter och bättre sammanhållning mellan släktingar utanför den trängre familjekretsen. En annan företeelse i det moderna samhället är, påpekar motionärerna, att trafikolyckor och andra svåra olyckor i ett slag kan utplåna en hel familj. Har något testamente då inte skrivits kan följden bli att familjens egendom tillfaller allmänna arvsfonden. Om även kusiner hade arvsrätt kunde det i sådana fall finnas en möjlighet att trots allt behålla familjens egendom inom slakten. Motionärerna anser vidare att det är principiellt oriktigt att staten skall få inträda som arvinge efter avlidna personer, särskilt som den egendom som tillfaller allmänna arvsfonden kan användas för ändamål som kanske varit den avlidne mycket främmande. Med hänvisning till det anförda yrkar motionärerna att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om återinförande av arvsrätt för kusiner.

I likhet med motionärerna anser utskottet att det ofta kan finnas en nära samhörighet kusiner emellan. Det torde emellertid enligt utskottets mening vara förhållandevis sällsynt att en person helt saknar andra, närmare anhöriga än sina kusiner. Det kan därför med fog antas att en arvsrätt för kusiner i det helt övervägande antalet fall inte skulle ha någon betydelse. Under de decennier som som gått sedan arvsrätten för kusiner avskaffades år 1928 har, såvitt utskottet har sig bekant, inte heller vid något tillfälle tidigare framförts krav på att arvsrätten för kusiner skall återinföras. Vad som däremot diskuterats är huruvida arvsrätten bör slopas också för andra arvingar i tredje arvsklassen (se bet. LU 1982/83:32 och prop. 1986/87:1). Med hänsyn till det anförda ifrågasätter utskottet huruvida det finns något påtagligt behov av en möjlighet för kusiner att få ärva. I sammanhanget bör också beaktas att i de fall allmänna arvsfonden är närmast till arv, fonden har en lagfäst möjlighet att helt eller delvis avstå arvet till förmån för en kusin till arvlåtaren. Härtill kommer att den som känner en stark samhörighet med sina kusiner och därför önskar att gynna dem framför andra har möjligheten att genom testamente fördordna om vem kvarlåtenskapen skall tillfalla.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L413.

Förverkande av rätt till arv m.m.

Enligt 15 kap. 1 och 3 §§ ÄB har den som genom brottslig gärning uppsåtligt bragt någon om livet — eller medverkat till detta — förverkat sin rätt till arv eller testamente efter den avlidne. Undantag görs dock för det fall gärningsmannen var under 15 år eller handlade under inflytande av sådan psykisk sjukdom som avses i 30 kap. 6 § brottsbalken, dvs. sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig ab-

normitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom. I fråga om försäkringsersättning gäller enligt lagen (1927:77) om försäkringsavtal (FAL) liknande regler (18 och 19 §§). Bestämmelserna innebär att den som uppsåtligen framkallat ett försäkringsfall inte har någon rätt till ersättning av försäkringsbolaget. Undantag görs dock för den som är under 15 år eller som handlat under inflytande av sådan psykisk sjukdom som angetts ovan.

I motion L401 av Bengt Harding Olson (fp) kritiseras förhållandet att den som uppsåtligen bragt annan om livet i vissa fall kan dra ekonomisk nytta av dödsfallet genom utfående av arv, testamentslott och försäkringsbelopp. Reglerna i 15 kap. ÄB och 19 § FAL bör därför enligt motionären göras till föremål för översyn, varvid en lösning kan vara att införa en regel om skälighetsprövning. Motionären erinrar om att riksdagen tidigare hos regeringen begärt en översyn av ifrågavarande bestämmelser. Han riktar kritik mot att någon sådan översyn ännu inte kommit till stånd och begär att arbetet härmed nu skall utföras med högsta förtur. I motionen yrkas att det anförda ges regeringen till känna.

Som påpekas i motionen har frågan om översyn av reglerna om förverkande av rätt till arv m.m. tidigare aktualiserats i riksdagen. Ett motionsyrkande härom behandlades sålunda i samband med införandet av äktenskapsbalken, och utskottet framhöll därvid att det kan framstå som stötande för det allmänna rättsmedvetandet att den som uppsåtligen bragt en annan person om livet skall kunna dra ekonomisk nytta av dödsfallet genom utfående av arv, testamentslott och försäkringsersättning. Det var vidare enligt utskottet svårt att upprätthålla en enhetlig praxis vid avgörande av frågor rörande tillämpningen av undantagsreglerna i ÄB och FAL. Utskottet erinrade om att gärningsmannens rätt till arv är beroende av om han eller hon enligt bestämmelserna i brottsbalken bedöms ha sådan psykisk sjukdom som kan föranleda att överlämnande till särskild vård kan ådömas som påföljd. Av socialberedningens betänkande (SOU 1984:64) Psykiatrin, tvånget och rättssäkerheten framgick att denna bedömning ofta medför svåra gränsdragningsproblem och att såväl domstolarnas som den medicinska expertisens bedömningar av likartade fall varierar på ett sätt som enligt beredningen inte kan accepteras från rättssäkerhetssynpunkt. Det fanns således enligt utskottets mening skäl som talar för att reglerna i ÄB och FAL om förverkande av rätt till arv m.m. bör ändras. Det borde dock inte komma i fråga att de psykiskt sjuka helt skulle uteslutas från möjligheten att få ut arv och försäkringsersättningar. I vissa fall, fortsatte utskottet, kan nämligen arten av sjukdomen vara sådan att gärningsmannen inte bör gå helt förlustig sin rätt. Detta gällde exempelvis när den avlidnes beteende varit en bidragande orsak till sjukdomen hos gärningsmannen. I andra fall kunde det framstå som befogat att eventuella bröstarvingar fick tillgodogöra sig försäkringsersättningen i gärningsmannens ställe. En lösning av frågan som därför kunde övervägas var införande av en regel om skälighetsprövning. På grund av det anförda förordade utskottet att en översyn

av reglerna i 15 kap. ÄB och 18 och 19 §§ FAL borde komma till stånd. Vad utskottet anfört gav riksdagen som sin mening regeringen till känna (rskr. 1986/87:159).

I regeringens skrivelse 1987/88:75 med redogörelse för behandlingen av riksdagens skrivelser till regeringen har angivits att riksdagens nyssnämnda skrivelse 1986/87:159 anmälts i regeringen och föranlett utfärdande av ÄktB m.fl. författningar samt att skrivelsen är slutbehandlad.

Spörsmålet har också berörts av försäkringsrättskommittén i betänkandet (SOU 1986:56) Personförsäkringslag. I betänkandet (se s. 371 ff.) anför kommittén — utan att lämna något förslag till lagändring — att reglerna bör kunna ändras så att arv eller försäkringsersättning erhålls endast i den mån det är skäligt med hänsyn till omständigheterna. Enligt vad som upplysts från justitiedepartementet avser departementet att behandla frågan om ändring av reglerna i 15 kap. ÄB samt 18 och 19 §§ FAL i samband med att ställning tas till de förslag som lagts fram av försäkringsrättskommittén. En lagrådsremiss på grundval av kommitténs förslag avses bli färdigställd under år 1991.

Enligt utskottets mening är frågan om en ändring av reglerna i ÄB och FAL om förverkande av rätt till arv m.m. minst lika angelägen i dag som då spörsmålet prövades år 1987. Den av riksdagen begärda översynen har emellertid ännu inte kommit till stånd, och utskottet vill därför med skärpa understryka vikten av att spörsmålet nu snarast möjligt tas upp till prövning och att förslag till erforderliga lagändringar föreläggs riksdagen. Vad utskottet anfört bör riksdagen, med anledning av motion L401, som sin mening ge regeringen till känna.

Bodelning med anledning av makes död

De nya arvsreglerna i ÄB, vilka trädde i kraft den 1 januari 1988, innebär att i de fall den avlidne var gift, den efterlevande maken har en direkt rätt till arv före makarnas gemensamma bröstarvingar och den avlidnes arvingar i andra och tredje arvsklassen. Vad den efterlevande maken ärver innehar han eller hon med fri förfoganderätt, vilket innebär att maken inte får förfoga över egendomen genom testamente. Arvlåtarens bröstarvingar som inte är också den efterlevande makens bröstarvingar har dock som regel rätt att genast få ut sin arvslott. Vid den först avlidne makens död skall enligt 9 kap. 5 § ÄktB bodelning ske mellan den efterlevande maken samt den avlidnes arvingar och testamentstagare. Sådan bodelning följer i huvudsak de regler som gäller för bodelning vid skilsmässa och som innebär att makarnas samlade nettoförmögenhet i form av giftorättsgods skall delas lika. Den avlidne makens andel utgör hans eller hennes kvarlåtenskap.

Om en efterlevande make ärvt sin makes kvarlåtenskap helt eller delvis skall vid den efterlevandes död den egendom som då finns i boet fördelas mellan den först avlidnes efterarvingar och den efterlevandes egna arvingar och testamentstagare om sådana finns. Efterarvingarna har rätt till den procentuella andel av den sist avlidne makens behållna totala tillgångar som motsvarar värdet av vad den maken erhöi i

arv i förhållande till värdet av både makens andel av giftorättsgodset och makens enskilda egendom. Om bodelning inte förrättats vid den först avlidne makens död får en bodelning ske vid det senare dödsfallet för att det skall fastställas hur mycket av de kvarvarande tillgångarna som den efterlevande ärvt och som skall gå vidare till den först avlidnes efterarvingar och hur mycket som skall tillfalla den efterlevandes egna arvingar och eventuella testamentstagare. I de fall makarna innehaft endast giftorättsgods och inte någon arvinge fått ut sin arvslott vid den först avlidne makens död har efterarvingarna normalt rätt till hälften av den sist avlidnes tillgångar. I vissa fall kan emellertid boet efter den sist avlidne komma att fördelas på ett annat sätt än genom hälftindelning. Ett sådant fall är att den efterlevande maken genom gåva eller därmed jämförlig handling, utan tillbörlig hänsyn till den först avlidnes arvingar, orsakat väsentlig minskning av sin egendom. Vederlag skall då utgå till efterarvingarna för den del av minskningen som belöper på deras andel av boet (3 kap. 3 § första stycket ÄB). Om emellertid tillgångarna i boet inte räcker för att kompensera efterarvingarna, skall gåvan eller dess värde återbäras. En förutsättning är dock att den som mottog gåvan insåg eller bort inse att den lände efterarvingarna till förfång. För talan om återgång gäller en preskriptionstid på fem år räknat från det gåvan mottogs (3 kap. 3 § andra stycket ÄB). Efter denna tid kan alltså talan om att gåvan skall återgå till boet inte väckas.

I motion L411 av Sylvia Pettersson och Lisbet Calner (båda s) anförs att en begäran om återgång av gåva enligt 3 kap. 3 § ÄB kan ske först sedan man vid bodelning efter den sist avlidne maken konstaterat att tillgångarna i boet inte räcker till för att kompensera efterarvingarna för gåvan. Eftersom en bodelning inte kan göras under den efterlevandes livstid, innebär bestämmelserna i praktiken att talan om återgång kan föras endast beträffande gåvor som den efterlevande maken bortgivit under sina senare levnadsår. Enligt motionärerna kan bestämmelserna leda till stort men för efterarvingarna, och starka skäl talar enligt dem för en förlängning av den nuvarande femåriga preskriptionstiden. Motionärerna begär därför att en översyn av reglerna om preskription vid sekundosuccession kommer till stånd i syfte att förbättra efterarvingarnas ställning.

I motion L421 av Ingrid Sundberg (m) anförs att en brist i de nya reglerna om makes arvsrätt är att den efterlevande maken inte givits möjlighet att framtinga ett skifte med efterarvingarna. Enligt motionären borde en sådan möjlighet finnas, t.ex. i fall då äktenskapet varit barnlöst eller då den efterlevande önskar ingå nytt äktenskap. I sådana och andra fall kan den efterlevande vilja befria sig från den egendom som tillhört den avlidne, kanske såsom släktegendom, och som efterarvingarna har ett anspråk på. Motionären framhåller att familjelagssakkunniga i det betänkande som låg till grund för familjerätsreformen föreslog att den efterlevande skulle kunna påfordra ett skifte av boet för att på så sätt kunna till efterarvingarna överföra den avlidnes egendom. Enligt motionären föll den möjligheten bort under lagstift-

ningsärendets fortsatta beredning. Motionären yrkar att reglerna i ÄB ändras så att efterlevande make får rätt till förtida arvskifte efter den avlidne.

Med anledning av vad som anförs i motion L421 vill utskottet erinra om att reglerna om makes arvsrätt fått en annan utformning i äktenskapsbalken än vad familjelagssakkunniga ursprungligen föreslog i sitt betänkande (SOU 1981:85) Äktenskapsbalk. Familjelagssakkunnigas förslag innebar att efterlevande make skulle få sitta i oskiftat bo med rätt att disponera över hela kvarlåtenskapen. Bröstarvingarna efter den först avlidne maken skulle enligt förslaget ha rätt till efterarv men skulle ha möjlighet att i samband med bodelningen få ut sitt arv. Även den efterlevande maken skulle ha rätt att påkalla att boet skiftades genast vid den avlidne makens död. Om boet skulle delas på grund av att bröstarvinge eller den efterlevande maken begärt det, skulle maken arva en tredjedel av kvarlåtenskapen. Reglerna i äktenskapsbalken innebär däremot, som tidigare berörts, att den efterlevande maken givits en direkt rätt till arv före såväl de gemensamma bröstarvingarna som den avlidnes arvingar i andra och tredje arvsklassen. Någon rätt att sitta i oskiftat bo som familjelagssakkunniga föreslog har inte den efterlevande maken.

Vid en bedömning av motionsyrkandet måste också beaktas att en möjlighet till skifte av boet i enlighet med motionärens önskemål förutsätter att bodelning först kan komma till stånd. Enligt 9 kap. 5 § ÄktB skall, som tidigare berörts, när en make avlidit bodelning förrättas av den efterlevande maken och den avlidnes arvingar. Vid riksdagsbehandlingen av förslaget till ÄktB uttalade utskottet beträffande detta stadgande (se bet. LU 1986/87:18 s. 33) att med arvingar avses endast de som har arvsrätt direkt efter den döde. Efterarvingarna till den först avlidne maken, fortsatte utskottet, har inte rätt att delta i bodelningen. Deras rätt inträder först när den efterlevande dör. Med anledning av en motion aktualiserades i lagstiftningsärendet frågan huruvida den efterlevande maken i sin egenskap av både make och arvinge skulle kunna genomföra en bodelning. Utskottet påpekade att det med visst fog kunde hävdas att propositionen gav möjlighet för en efterlevande make att få till stånd en bodelning i de fall maken ensam är dödsbodelägare. Utskottet tog emellertid avstånd från att ÄktB gavs en sådan tolkning och framhöll att en efterlevande make som ensam är dödsbodelägare inte bör kunna sluta bodelningsavtal med sig själv. Skälet för ställningstagandet var främst de möjligheter som de nya reglerna i ÄktB gav makarna att dra in enskild egendom i bodelningen. Av hänsyn till efterarvingarnas intressen borde dessa möjligheter inte kunna ensidigt utnyttjas av den efterlevande maken. Utskottet underströk också att det knappast torde stå i överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen att bodelningsavtal kan ingås av endast en person.

I samband med regeringens förslag till äktenskapsbalk behandlade utskottet (se bet. 1986/87:18 s. 31) en motion vari begärdes att bröstarvingarna skulle ha rätt att få ut sitt arv om den efterlevande maken gifte om sig. På hemställan av utskottet avlog riksdagen motionen.

Som skäl för ställningstagandet anförde utskottet att en regel med den innebörd som förespråkats av motionärerna inte kunde inrymmas i ett system där maken tillerkänns arvsrätt. Däremot var en sådan regel förenlig med familjelagssakkunnigas förslag att maken skulle få sitta i oskiftat bo men detta förslag hade inte vunnit anslutning från utskottets sida.

Enligt utskottets mening bygger också önskemålet i den nu aktuella motionen på den ordning som familjelagssakkunniga föreslog. En rätt för efterlevande make att påkalla arvskifte kan emellertid lika litet som en motsvarande rätt för bröstarvingarna förenas med de nuvarande reglerna om makes arvsrätt. Utskottet är inte berett att förorda några sådana ändringar av arvsreglerna som erfordras för att motionärens önskemål skall kunna tillgodoses. Inte heller finner utskottet att riksdagen nu bör med avsteg från vad som uttalades vid införandet av ÄktB öppna en möjlighet till bodelning i de fall den efterlevande maken ärver hela kvarlåtenskapen.

Det sagda innebär inte att utskottet helt skulle sakna förståelse för det problem som tagits upp av motionären. Utskottet vill därför erinra om de uttalanden rörande frivilliga överenskommelser som utskottet gjorde vid tillkomsten av ÄktB:s regler och som i väsentlig mån tillgodoser syftet med motionen. Utskottet framhöll sålunda att vad utskottet anförde om bodelningsreglerna inte hindrade att den efterlevande maken och den avlidnes efterarvingar träffade en frivillig överenskommelse om fördelningen av tillgångarna i boet för att härigenom skapa klarhet i egendomsfrågorna. Att en sådan uppgörelse kommer till stånd var enligt utskottets mening önskvärt med utgångspunkt i både den efterlevande makens och efterarvingarnas intressen. En frivillig överenskommelse om egendomsfördelningen kunde inte anses inbefatta någon formenlig bodelning men borde kunna läggas till grund för den delning som skall ske vid den efterlevande makens frånfälle. Överenskommelsen torde, enligt vad lagutskottet uttalade, kunna jämföras med föravtal om bodelning och bli bindande för dem som träffat den. Skulle vid den efterlevandes död kretsen av efterarvingar ha ändrats, t.ex. därför att en efterarvinge avlidit och efterlämnat make eller bröstarvingar, talade goda skäl för att de nytillkomna också borde bli bundna. Enligt utskottet torde jämväl den efterlevande makens arvingar och universella testamentstagare bli bundna av föravtalet. En annan sak var att det vid en framtida bodelning kan visa sig att en tillämpning av avtalet är oskälig mot någon av delägarna. I så fall borde avtalet enligt utskottet kunna jämkas med analog tillämpning av 12 kap. 3 § ÄktB eller i vart fall med stöd av 3 kap. avtalslagen.

Av anförda skäl anser utskottet att motion L421 inte bör föranleda någon riksdagens vidare åtgärd, och utskottet avstyrker således bifall till motionen.

När det sedan gäller yrkandet i motion L411 om en översyn av preskriptionsregeln vid återgång av gåva enligt ÄB kan utskottet ha förståelse för synpunkten att en preskriptionstid på fem år i vissa fall kan te sig alltför kort med hänsyn till efterarvingarnas intressen. Utskottet vill emellertid samtidigt stryka under att återgång av en gåva

medför att gåvomottagaren blir skyldig att återlämna gåvan eller att utge ersättning för dess värde. För den som mottagit en gåva och kanske förbrukat den kan en återgång medföra ekonomiska svårigheter. Det är uppenbart att särskilt hänsynen till den enskilde gåvomottagarens intressen sätter ganska snäva gränser för möjligheterna att genom längre preskriptionstider förbättra efterarvingarnas ställning i förhållande till vad som redan gäller. Problemet är till sin karaktär på intet sätt begränsat till återgång av gåva enligt ÄB utan motsvarande avvägningssvårigheter återfinns i andra rättsliga sammanhang, t.ex. när det gäller tidsfristerna vid återvinning i konkurs. Vid en samlad bedömning anser utskottet att det, i vart fall för närvarande, inte finns skäl att företa en sådan översyn av preskriptionsregeln vid återgång av gåva enligt ÄB som begärs i motionen. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L411.

Vissa allmänna frågor om äktenskap m.m.

I motion L405 av Martin Olsson och Karin Israelsson (båda c) framhålls att det självfallet skall vara helt fritt för varje par att välja samlevnadsform men att det är väsentligt att de ekonomiska konsekvenserna av äktenskap är sådana att det stora flertalet kan finna att äktenskapet är en lämplig och naturlig samlevnadsform. Enligt motionärerna framhålls det ofta att flera regler för beskattning, bidrag, stöd m.m. är utformade så att äktenskapet missgynnas. Mot denna bakgrund anser motionärerna att det bör göras en fullständig kartläggning av de olika ekonomiska konsekvenserna av äktenskap jämfört med samboende och även jämfört med förhållandet för dem som avstår från direkt samboende samt att riksdagen därefter bör föreläggas förslag till lagändringar som erfordras för att diskrimineringen av äktenskapet skall upphöra.

Motioner med samma syfte som den nu aktuella har prövats av riksdagen både i samband med införandet av äktenskapsbalken år 1987 (LU 1986/87:18) och vid två tillfällen därefter, senast våren 1989 (LU 1988/89:22). Utskottet har därvid framhållit att det i många fall kan vara svårt att utforma reglerna så att inte en samlevnadsform framstår som mera förmånlig i ett särskilt hänseende. Vissa speciella bestämmelser, exempelvis i skatte- och socialförsäkringslagstiftningen, kan uppfattas så att lagstiftningen prioriterar en samlevnadsform på bekostnad av en annan. Utskottet har understrukit att en sådan prioritering inte bör få förekomma. Att skillnad ändå görs i vissa fall mellan äktenskap och annan samlevnad har enligt vad utskottet anfört sin orsak i att äktenskap är ett lätt konstaterbart förhållande medan det är svårt att konstruera enkla och objektiva kriterier för när äktenskapsliknande samlevnad skall anses föreligga, vilka kan användas på olika samhällsområden och i skilda syften. Kriterier som kan utnyttjas i civilrättsliga sammanhang därför att parterna har motstridiga intressen kan vara mindre användbara i offentligt rättslig lagstiftning på grund av att parterna kan ha ett gemensamt intresse av hur bedömningen utfaller.

Mot den angivna bakgrunden har utskottet inte funnit att en sådan kartläggning som begärts i motionerna skulle kunna fylla någon annan funktion än att visa att i vissa särskilda hänseenden äktenskap och andra samlevnadsformer rent faktiskt behandlas olika. Ett tillrättaläggande av sådana brister i lagstiftningen som leder till att en samlevnadsform uppfattas som mer prioriterad än en annan har utskottet ansett kunna göras i samband med en översyn av reglerna i fråga och utan någon föregående kartläggning. Utskottet har förutsatt att så också sker.

Enligt utskottets mening äger det anförda fortfarande giltighet. Några bärande skäl för att den nu begärda kartläggningen skulle tillgodose något verkligt behov kan utskottet således inte finna, och motionärerna har inte heller framfört några sådana skäl. Utskottet avstyrker därför bifall till motion L405.

Homosexuella sambor

I motionerna L404 av Lars Werner m.fl. (vpk), L408 av Anita Stenberg m.fl. (mp), L417 av Maria Leissner m.fl. (fp) och L424 av Ylva Johansson m.fl. (vpk, s, fp, mp) hänvisas till att folketinget i Danmark nyligen antagit en lag om registrerat partnerskap, som är tillämplig då två personer av samma kön låtit registrera ett partnerskap mellan dem. I och med registreringen blir de regler som gäller för makar tillämpliga i väsentliga avseenden, dock inte när det gäller vårdnad och adoption. Enligt motionärerna bör en liknande lagstiftning införas också i Sverige. Motionärerna yrkar att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om registrerat partnerskap för homosexuella.

Utskottet erinrar om att frågorna om införandet av bestämmelser som skulle ge homosexuella par rätt att ingå äktenskap och om tillskapandet av en särskild samlevnadsform vilken bygger på registrering ingående övervägdes under förarbetena till lagen om homosexuella sambor (prop. 1986/87:124, bet. LU28) och därvid avvisades. Våren 1989 återkom frågan om de homosexuellas samlevnadsförhållanden motionsvägen. I sitt av riksdagen godkända betänkande LU 1988/89:22 ställde sig utskottet då avvisande till tanken på en särskild samlevnadsform för homosexuella, med motivering att några nya omständigheter som borde föranleda ett ändrat ställningstagande inte framkommit.

Som inledningsvis berörts infördes år 1987 lagen om homosexuella sambor. Lagstiftningen, som trädde i kraft den 1 januari 1988, innebär bl.a. att reglerna i lagen om sambors gemensamma hem är tillämpliga också i homosexuella parförhållanden. I sitt av riksdagen godkända betänkande i lagstiftningsärendet (se bet. LU 1986/87:28) framhöll utskottet att behovet av en lagreglering på området för homosexuella sambor gjorde sig gällande på motsvarande sätt som det gjort i fråga om de heterosexuella. Utskottet underströk också att en lagstiftning för de homosexuella rent allmänt sett skulle innebära en markering av samhällets syn på homosexuella parförhållanden som kunde bidra till att undanröja negativa attityder hos allmänheten och till att ändra

känslan hos många homosexuella av att vara diskriminerade. Lagstiftningen låg enligt utskottet också väl i linje med den inställning som kommit till uttryck i Nordiska rådet.

Utskottet kan således konstatera att lagen om homosexuella sambor utgör ett betydelsefullt steg mot jämställdhet mellan heterosexuella och homosexuella parförhållanden. Lagen har nu kunnat tillämpas i något mer än två år, och tiden kan vara mogen för en utvärdering av i vad mån lagstiftningen medfört de fördelar för homosexuella som det var avsikten att de nya reglerna skulle ge dem. Utvärderingen bör också innefatta en kartläggning av andra frågor som de homosexuella i dag upplever som ett problem. Utskottet utgår från att en sådan utvärdering kommer till stånd i lämpligt sammanhang. Frågan huruvida vi i Sverige skall införa regler om registrerat partnerskap efter mönster av den lagstiftning som antagits i Danmark är däremot för tidigt väckt. Sedan länge har i Norden rättssäkerhet i spörsmål med anknytning till familjerätten, och utskottet anser det angeläget att denna rättssäkerhet bevaras. Såvitt utskottet har sig bekant finns det i vart fall för närvarande inte i något annat nordiskt land planer på att följa Danmarks exempel. Enligt utskottets mening är det angeläget att regeringen tar initiativ till överläggningar med övriga nordiska länder rörande möjligheterna till en lagstiftning på området i nordiskt samförstånd. I avvaktan på utvecklingen i våra grannländer bör emellertid frågan om en svensk lagreglering vila. Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna L404, L408, L417 och L424.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *avtal om pensionsförsäkringar*
att riksdagen avslår motion 1989/90:L403 yrkande 1,
res. 1 (m, fp, c, mp)
2. beträffande *tillämpningen av 10 kap. 3 § tredje stycket äktenskapsbalken*
att riksdagen avslår motion 1989/90:L403 yrkande 2,
res. 2 (m, fp, mp)
3. beträffande *beaktande av det totala pensionsskyddet vid bodelning*
att riksdagen avslår motion 1989/90:L403 yrkande 3,
res. 3 (m)
4. beträffande *förmånstagarförordnande om enskild egendom*
att riksdagen avslår motion 1989/90:L420,
res. 4 (m, fp, c)
5. beträffande *verkan av dom på hemskillnad*
att riksdagen avslår motion 1989/90:L419,
res. 5 (mp)
6. beträffande *arvsrätt för kusiner*
att riksdagen avslår motion 1989/90:L413,
res. 6 (m)

7. beträffande *förverkande av rätt till arv m.m.*
att riksdagen med anledning av motion 1989/90:L401 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,
8. beträffande *återgång av gåva*
att riksdagen avslår motion 1989/90:L411,
9. beträffande *förutda arvskifte*
att riksdagen avslår motion 1989/90:L421,
res. 7 (m, fp, c)
10. beträffande *kartläggning av äktenskapets ekonomiska konsekvenser*
att riksdagen avslår motion 1989/90:L405,
res. 8 (m, fp, c)
11. beträffande *registrerat partnerskap för homosexuella*
att riksdagen avslår motionerna 1989/90:L404, 1989/90:L408, 1989/90:L417 och 1989/90:L424.
res. 9 (vpk)

Stockholm den 3 april 1990

På lagutskottets vägnar

Rolf Dahlberg

Närvarande: Rolf Dahlberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Inger Hestvik (s), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Gunnar Thollander (s), Lena Bostrom (s), Bengt Harding Olson (fp), Elisabeth Persson (vpk), Elisabet Franzén (mp), Anita Jönsson (s), Gunilla Andersson (s), Charlotte Cederschiöld (m) och Karin Starrin (c).

Reservationer

1. Avtal om pensionsförsäkringar (mom. 1)

Rolf Dahlberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Elisabet Franzén (mp), Charlotte Cederschiöld (m) och Karin Starrin (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 29 börjar med "Vad först" och på s. 30 slutar med "i motionen" bort ha följande lydelse:

I likhet med motionärerna i motion L403 anser utskottet att makar som vill och kan sinsemellan ordna sina pensionsfrågor och andra ekonomiska förhållanden bör ha möjlighet till det. Det bör således råda fullständig avtalsfrihet för makar i fråga om privata pensionsförsäkringar. I enlighet härmed bör det vid sidan av den nya jämkningsregeln i 10 kap. 3 § ÄktB — som Svenska försäkringsbolags riksförbund anförde i sitt remissyttrande över den till grund för jämkningsregeln

liggande departementspromemorian (Ds 1989:41) Vissa äktenskapliga frågor — finnas möjlighet för makar att träffa avtal om hur pensionsförsäkringar skall fördelas dem emellan. En sådan avtalsmöjlighet bör gälla både försäkringar som tecknas i framtiden och redan tecknade försäkringar. Regeringen bör därför snarast framlägga förslag till lagändring som medger makar att i förväg avtala om hur pensionsförsäkringar skall fördelas vid en eventuell framtida bodelning. Vad utskottet med bifall till motion L403 yrkande 1 således anfört bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 1 bort ha följande lydelse:

1. *beträffande avtal om pensionsförsäkringar*

att riksdagen med bifall till motion 1989/90:L403 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

2. Tillämpningen av 10 kap. 3 § tredje stycket äktenskapsbalken (mom. 2)

Rolf Dahlberg (m), Ulla Orring (fp), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Elisabet Franzén (mp) och Charlotte Cederschiöld (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 30 börjar med "Också den" och slutar med "yrkande 2" bort ha följande lydelse:

Vad härefter gäller den i motion L403 väckta frågan om tillämpningen av jämningsbestämmelsen i 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB erinrar utskottet om att utskottet hösten 1989 i lagstiftningsärendet accepterade den i propositionen föreslagna lydelsen av bestämmelsen, som innebär att pensionsförsäkringar helt eller delvis skall ingå i bodelningen om det med beaktande av vissa angivna omständigheter skulle vara oskäligt att undanta pensionsrätten från bodelningen. I motivuttalanden anförde såväl departementschefen som lagutskottet (se prop. 1989/90:30, bet. LU11) att den nya jämningsregeln skall betraktas som en undantagsregel, som skall tillämpas restriktivt. Enligt utskottets mening får emellertid de begränsningar för tillämpningen av bestämmelsen som framgår av dess lydelse anses tillräckliga. Utskottet är därför inte berett att ställa sig bakom motivuttalandena i fråga. Utskottet vill i stället framhålla att man vid tillämpningen av jämningsregeln bör sträva efter faktisk rättvisa i det enskilda fallet. Eftersom det inte torde vara möjligt att styra rättstillämpningen genom att skriva nya motiv till redan antagna lagar utan att göra ändringar i deras lydelse, förordar utskottet att jämningsregeln omarbetas så att det av den klart framgår att den inte skall tillämpas restriktivt. Vad utskottet anfört bör riksdagen, med anledning av motion L403 yrkande 2, som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 2 bort ha följande lydelse:

2. *beträffande tillämpningen av 10 kap. 3 § tredje stycket äktenskapsbalken*

att riksdagen med anledning av motion 1989/90:L403 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

3. Beaktande av det totala pensionsskyddet vid bodelning (mom. 3)

Rolf Dahlberg, Allan Ekström och Charlotte Cederschiöld (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 30 börjar med "Vad slutligen" och på s. 31 slutar med "motion L403" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är frågan om behandlingen av makarnas samtliga pensionsrättigheter vid bodelningen betydelsefull. De i motion L403 framförda synpunkterna bör därför övervägas närmare i lämpligt sammanhang. Vad utskottet med anledning av motion L403 yrkande 3 sålunda anfört bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 3 bort ha följande lydelse:

3. beträffande *beaktande av det totala pensionsskyddet vid bodelning*

att riksdagen med anledning av motion 1989/90:L403 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

4. Förmånstagarförordnande om enskild egendom (mom. 4)

Rolf Dahlberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Charlotte Cederschiöld (m) och Karin Starrin (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 31 börjar med "När det" och slutar med "motion L420" bort ha följande lydelse:

När det sedan gäller det i motion L420 upptagna spörsmålet angående förmånstagarförordnande om enskild egendom kan utskottet för sin del inte finna några sakliga skäl att göra skillnad mellan å ena sidan förmånstagarförordnanden samt å andra sidan förordnanden i samband med gåva eller testamente. Utskottet kan därför instämma i motionärens uppfattning att det är omotiverat och inkonsekvent att det inte genom förmånstagarförordnande i försäkring går att föreskriva att den egendom som avses med förordnandet skall vara mottagarens enskilda. Det kan i sammanhanget anmärkas att förhållandet kritiserats i den rättsvetenskapliga litteraturen också från rent juridiska utgångspunkter (se t.ex. Gösta Walin, Supplement till Ärvdabalken etc., 1988, s. 224 f.). Med hänvisning till det anförda förordar utskottet att 7 kap. 2 § ÄktB ändras så att det blir möjligt att åstadkomma enskild egendom genom förmånstagarförordnande. Vad utskottet anfört bör med bifall till motion L420 ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *förmånstagarförordnande om enskild egendom*
att riksdagen med bifall till motion 1989/90:L420 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Elisabet Franzén (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 32 börjar med "Utskottet erinrar" och på s. 33 slutar med "motion L419" bort ha följande lydelse:

Utskottet erinrar om att frågan om verkan av äldre domar på hemskillnad var föremål för olika bedömningar under förarbetena till ÄktB:s promulgationslag. Sålunda förordade familjelagssakkunniga i sitt huvudbetänkande (SOU 1981:85) Äktenskapsbalk att egendom, som makar förvärvat efter dom på hemskillnad, skall ingå i bodelningen om hemskillnaden har förfallit genom att makarna flyttat samman. Som skäl angavs i första rummet att det i en hel del fall hade förekommit att makar inte hade insett att deras egendom förblir enskild när de har flyttat samman efter en hemskillnadsdom. När de senare — kanske sedan en villa eller annan egendom anskaffats — åter råkat i konflikt hade bestämmelserna kunnat leda till ett orättvist resultat. I proposition 1986/87:86 om följdlagstiftning till äktenskapsbalken m.m. intog emellertid departementschefen motsatt ståndpunkt, eftersom det enligt honom ingav betänkligheter att genom lag ändra den egendomsordning som bestått under lång tid och som många inrättat sig efter. Riksdagen anslöt sig till departementschefens ställningstagande (bet. LU 1986/87:26).

Enligt utskottets mening finns det skäl såväl för som emot ett upphävande av den nu aktuella övergångsregleringen, som innebär att all egendom som makar förvärvat efter en hemskillnadsdom är enskild egendom och skall hållas utanför vid en bodelning mellan makarna. Emellertid kan det på goda grunder antagas att många makar som efter en dom på hemskillnad återupptagit samlevnaden har tagit för givet att den egendom som de därefter förvärvat utgör makarnas giftorättsgod. När äktenskapet i dessa fall slutligen upplöses kan, som motionären framhåller, mycket orättvisa resultat uppkomma. Enligt utskottets mening är detta ett tungt vägande skäl för att den nuvarande ordningen bör ändras. Det finns å andra sidan fall då makarna varit medvetna om lagreglerna och inrättat sina ekonomiska förhållanden med utgångspunkt från att all egendom som förvärvats efter hemskillnadsdomen är enskild. Detta torde då ha skett genom äktenskapsförord eller annan dokumentation, som kan jämföras med avtal makarna emellan. Utskottet anser mot bakgrund härav att de nu aktuella övergångsreglerna om verkan av hemskillnad inte längre skall tillämpas i de fall makarna inte har särskilt överenskommit om vad som skall gälla vid bodelning mellan dem. Det anförda bör med bifall till motion L419 ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 5 bort ha följande lydelse:

5. beträffande *verkan av dom på hemskillnad*

att riksdagen med bifall till motion 1989/90:L419 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

6. Arvsrätt för kusiner (mom. 6)

1989/90:LU23

Rolf Dahlberg och Charlotte Cederschiöld (båda m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 34 börjar med "I likhet" och slutar med "motion L413" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser för sin del att de argument som motionärerna åberopar för ett återinförande av arvsrätten för kusiner är väl underbyggda. Några sakliga skäl som talar emot kusinarvsrätten kan utskottet å andra sidan inte finna. Det kan visserligen synas som om en utsträckning av arvsrätten även till kusiner skulle få en relativt begränsad praktisk betydelse. Det förhållandet utgör emellertid i sig inte något skäl för att förvägra kusiner arvsrätt i de fall då en sådan arvsrätt faktiskt är motiverad. Enligt utskottets uppfattning kan den nuvarande begränsningen av arvsrätten i tredje arvsklassen över huvud taget inte försvaras på sakliga grunder utan måste ses som ett uttryck för en gången tids rättspolitiska värderingar, vilka utskottet inte kan ställa sig bakom. Utskottet vill i det sammanhanget understryka vad i motionen anförts om det principiellt oriktiga i att staten inträder som arvinge då en avliden efterlämnar så nära släktingar som kusiner, något som kan te sig direkt stötande i fall då fondens medel används till ändamål som varit helt främmande för den avlidne. Med avseende på det sist sagda vill utskottet erinra om den kritik som såväl i riksdagsmotioner som i andra sammanhang riktats mot att allmänna arvsfondens medel används till stöd åt organisationer och företag som står det socialdemokratiska partiet nära. Vad utskottet anförts om ett återinförande av arvsrätten för kusiner bör riksdagen, med bifall till motion L413, som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 6 bort ha följande lydelse:

6. beträffande *arvsrätt för kusiner*

att riksdagen med bifall till motion 1989/90:L413 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anförts,

7. Förtida arvskifte (mom. 9)

Rolf Dahlberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Charlotte Cederschiöld (m) och Karin Starrin (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 38 börjar med "I samband" och på s. 39 slutar med "till motionen" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är det angeläget att det problem som motionären pekar på blir föremål för översyn och att förslag utarbetas som ger den efterlevande maken möjlighet att under sin livstid genom arvskifte eller därmed jämförlig handling överföra den först avlidnes egendom till dennes eftervingar. Vad utskottet med anledning av motion L421 sålunda anförts bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 9 bort ha följande lydelse:

9. beträffande *förtida arvskifte*

att riksdagen med anledning av motion 1989/90:L421 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

8. Kartläggning av äktenskapets ekonomiska konsekvenser (mom. 10)

Rolf Dahlberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Charlotte Cederschiöld (m) och Karin Starrin (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 40 börjar med "Motioner med" och på s. 41 slutar med "motion L405" bort ha följande lydelse:

Motioner i den nu aktuella frågan har tidigare behandlats av riksdagen. Senast prövades spörsmålet våren 1989 (se bet. 1988/89:LU22). I linje med vad som anfördes i en reservation (m, fp och c) till utskottets då avgivna betänkande och i likhet med vad som anförs i motion L405 vill utskottet nu framhålla att det inte bör komma i fråga att i alla avseenden jämställa äktenskap med andra samlevnadsförhållanden. En strävan måste däremot vara att lagstiftningen inte är utformad så att människor av ekonomiska skäl väljer att bo samman utan äktenskap i stället för att gifta sig. Av olika skäl har emellertid denna strävan inte upprätthållits utan på vissa områden har reglerna givits en sådan innebörd att de i realiteten ekonomiskt missgynnar äktenskapet. I motionen lämnas flera exempel på regler inom bl.a. skatte- och bidragsområdet som leder till sådana negativa konsekvenser för dem som gifter sig.

Med hänsyn till det anförda delar utskottet uppfattningen att det skulle vara av värde om en närmare kartläggning skedde i fråga om de olika ekonomiska konsekvenserna av äktenskapet och andra samlevnadsformer. Sålunda skulle klarhet vinnas om i vilka avseenden de olika samlevnadsformerna skiljer sig åt. Vidare skulle underlag erhållas för bedömningen av vilka lagändringar som erfordras för att äktenskapet i fortsättningen inte skall anses vara ekonomiskt diskriminerat. Enligt utskottets mening talar således starka skäl för motionärernas önskemål, och utskottet förordar att den begärda kartläggningen genomförs. Det bör ankomma på regeringen att bestämma formerna för arbetets bedrivande samt att på grundval av kartläggningen för riksdagen framlägga förslag till erforderliga lagändringar. Vad utskottet anfört bör ges regeringen till känna. Ställningstagandet innebär att utskottet tillstyrker bifall till motion L405.

dels att utskottets hemställan under moment 10 bort ha följande lydelse:

10. beträffande *kartläggning av äktenskapets ekonomiska konsekvenser*

att riksdagen med bifall till motion 1989/90:L405 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

9. Registrerat partnerskap för homosexuella (mom. 11)

1989/90:LU23

Elisabet Persson anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 41 börjar med "Utskottet erinrar" och på s. 42 slutar med "och L424" bort ha följande lydelse:

Riksdagen har tidigare ställt sig avvisande till tanken på en särskild samlevnadsform för homosexuella, bl.a. med hänvisning till att ett registreringsystem skulle innebära ett nytt rättsinstitut som bara hänförs sig till den homosexuella samlevnadsformen samt att de homosexuella skulle riskera att bli onödigt utpekade och att fördomarna mot dem skulle befästas (se bet. LU 1986/87:28 och 1988/89:LU22). Enligt utskottets uppfattning är dessa argument inte längre giltiga, särskilt som — vilket påpekas i flera av motionerna — de homosexuella själva och deras organisationer framfört klara önskemål om att frivilligt kunna välja mellan ett formaliserat och ett icke-formaliserat samliv. Sedan riksdagen senast prövade frågan har vidare tillkommit den betydelsefulla omständigheten att folketinget i Danmark antagit en lag om registrerat partnerskap, som ger de homosexuella möjlighet att, med vissa undantag, få sin samlevnad reglerad i enlighet med vad som gäller för gifta par. Med hänsyn till det anförda anser utskottet att tiden nu är mogen för Sverige att följa Danmarks exempel och införa en lagstiftning om registrerat partnerskap för homosexuella. Vad utskottet anför bör riksdagen, med bifall till motionerna L404, L408, L417 och L424, som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 11 bort ha följande lydelse:

11. beträffande *registrerat partnerskap för homosexuella*
att riksdagen med bifall till motionerna 1989/90:L404,
1989/90:L408, 1989/90:L417 och 1989/90:L424 som sin mening
ger regeringen till känna vad utskottet anför.

Särskilda yttranden

1. Arvsrätt för kusiner (mom. 6)

Allan Ekström (m) anför:

Till stöd för yrkandet om införande av arvsrätt för kusiner har motionärerna åberopat bl.a. den omständigheten att allmänna arvsfonden kan använda den dödes pengar till ändamål som varit honom helt främmande.

Nuvarande ordning för fördelning av fondens medel har utsatts för kritik. Det har sålunda — med stöd av en utav institutet Timbro i

december 1989 utgiven granskningsrapport — gjorts gällande att regeringen (socialdepartementet) visat benägenhet att stödja organisationer och företag som står regeringen politiskt och ideologiskt nära.

Med hänvisning till detta förhållande har jag i motion 1989/90:So230 yrkat, att utdelningen av fondens medel bör anförtros åt en av riksdagen utsedd allsidigt sammansatt nämnd om förslagsvis nio personer. Ett bifall till motionen skulle motverka de farhågor rörande medlens fördelning som uttryckts av motionärerna. Däremot förefaller det mig rätt främmande att nu — efter mer än 60 år — återinföra arvsrätt för kusiner.

2. Registrerat partnerskap för homosexuella (mom. 11)

Elisabet Franzén (mp) anför:

Som motionärerna säger, så präglas homosexuell kärlek av mänsklig närhet, gemenskap och samhörighet i lika hög grad som heterosexuell kärlek. Det är därför svårt att se anledningen till att fasta förhållanden mellan älskande skall regleras av olika lagar beroende på om parterna har samma eller olika kön. Att de traditionella fördomarna mot homosexualitet börjar vika visas bl.a. av att lagen om homosexuell sambor infördes 1987. Att nu införa ett särskilt äktenskapsliknande regelsystem med registrerat partnerskap för homosexuella skulle kunna bli ett missgrepp, som fördröjer processen mot ett fullt likaberättigande genom att både homosexuella och heterosexuella par skall kunna ingå äktenskap.

Det påpekas också i motionerna att homosexuella par idag saknar en rad sociala, ekonomiska och juridiska fördelar som följer med äktenskapet. Detta problem delar de med människor som av annan anledning lever varaktigt tillsammans under andra former än äktenskap. Det kan gälla t.ex. syskon, som lever och arbetar i ett lantbruk hela livet. Det finns anledning att i annat sammanhang ta upp denna situation, för att undersöka om det går att ändra skatte-, arvs-, försäkrings- och pensionsregler för att generellt öka tryggheten i olika sorters samboförhållanden.